

Grundtvig og Gisselfeld.

Hans forhold til sin velynder grev C. C. S. Danneskiold-Samsøe.

Af Jens A. Nielsen.

II.

7.

»Blik paa Grev Danneskiolds Liv«.

Fra eftersommeren respektive efteråret 1823 må begyndelsen af Grundtvigs utrykte levnedbeskrivelse af grev Danneskiold »Blik paa Grev Danneskiolds Liv«, som er berørt flere gange i det foregående og som er denne undersøgelses centrale emne, stamme. Af et brev fra Poul Egede Glahn til Grundtvig, dateret 9/8 1823 (Glahn-Samfundet III (1934-40), s. 99-100), ses det, at pastor Glahn og Grundtvig har planer om at udgive en biografi af greven, men man bør skynde sig, da det forlyder, at »Frimurer Broderskabet« agter at gøre det samme, og dette skulle man gerne komme i forkøbet. I det nævnte brev beder Glahn svogeren om at opsætte en skrivelse til en købmand i Hamburg med det formål at få grev Danneskiolds brystbillede i litografi – 3-400 eksemplarer i stor oktav – til brug for den påtænkte levnedbeskrivelse. Et lille brev til Grundtvig fra denne tid, som jeg blev opmærksom på ved fremkomsten af Grundtvig-registrantens 24. bind (brevene) (1961), viser, at det bl. a. har været hensigten i biografien at trykke et mindedigt om grev Danneskiold af hans gamle lærer og ven, den allerede nævnte digterpræst Christen A. Lund. Brevet beror i Grundtvig-Arkivets fasc. 429 nr. 39 og lyder:

»Kieldbye d 8de Octb 1823

Jeg har herved den Ære at melde Deres Velærværdighed, at jeg ikke kan have det mindste mod Trykningen af Indlagte. – En orthographisk Feil og et mythologisk Navn har jeg udstrøget, skulde jeg rette alt, hvad jeg ønskede at have sagt bedre, vilde kun lidet blive tilbage, og Forbedringen vilde endda være tvivlsom. –

Deres
ærbødigste
Ch: A: Lund«

Det i brevet »Indlagte« er Lunds trykte digt: »Ved Christian Conrad Sophus Greve af Danneskjold-Samsøes Grav den 14de Junii 1823«: »Her, i disse helligstille Steder . . .« (Tryk: Andreas Seidelin, 8 sider i lille oktav), der i 12 strofer tolker digterens sorg over vennens død. Men som vi skal se opgives planen om at tage Lunds digt med i den påtænkte mindebog. Næste gang vi hører noget om Glahns og Grundtvigs forehavende er i det næste bevarede brev fra Glahn til svogeren, dateret Olstrup 15/3 1824 (Glahn-Samfundet III (1934-40), s. 100-01). Vi får her besked om Glahns forslag til bogens anlæg: Grundtvigs bidrag skal trykkes først, dernæst pastor Trydes tale og tilsidst Glahns egen tale, altså Grundtvigs egentlige biografi i spidsen og derefter de to præsters taler ved grevens jordefærd. Der er også tale om selve trykningen, der efter Glahns forslag skal foregå hos Andreas Seidelin, med et eksemplartal på 150-200 i lille oktav, heraf en snes stykker på særligt papir og i specielt udstyr, bestemt til familien, kongen, tronfølgeren Christian Frederik m. fl. Det lader til, at Grundtvig ligesom ved skriftet om hertugen og hertuginde af Augustenborgs formæling i 1820 skal besørge udstyret af bogen, mens Glahn har den direkte forbindelse med bogtrykkeren. Desværre mangler Grundtvigs svar på dette brev, og i Glahns næste brev til svogeren, dateret Olstrup 4/4 1824 (Glahn-Samfundet III) s. 102 - det sidste, hvori den påtænkte bog omtales - oplyses det, at forhandlingerne mellem Glahn og Seidelin ikke er kommet videre, fordi Glahn ikke vidste bogens arkantal, hvad der igen må skyldes Grundtvigs bidrag, som ikke har været færdigt. Det blev aldrig færdigt, og den planlagte mindebog om grev Danneskiold kom aldrig til at se dagens lys. Heldigvis er dens vægtigste om end ufuldendte bidrag bevaret, og efter forgæves eftersøgninger af de to taler, der skulle have afsluttet mindebogen, i Grundtvig-Arkivet og de Danneskiold-Samsøeske privatarkiver lykkedes det i sommeren 1960 i det allerede nævnte Holck-Winterfeldtske familiearkiv at fremdrage originalmanuskripterne til dem. Pastor Trydes tale »*Mindeord ved Grev Danneskiolds Baare*, fremsagte af E. Tryde, Præst i Glumsøe. -« er interessant derved, at den som udgangspunkt har 1. Johannesbrev 3.14: »Vi vide, at vi ere overgangne fra Døden til Livet; thi vi elske Brødrene«, de selvsamme bibelord, som Grundtvig benytter som motto for sin aftensangsprædiken 2. søndag efter trinitatis d. v. s. 8/6 1823, 7 dage før. Man må formode, at det ikke er tilfældigt, at Grundtvig prædiker over denne tekst to dage efter grev Danneskiolds død, hvor

mindet om hans velynders uegennyttige og menneskekærlige personlighed er blevet nærværende for ham, ej heller at Tryde, som stod greveparret meget nær, gør det. Pastor Glahns egen tale – talen bærer ikke Glahns navn, kun udskriften »d. 14de Junii 1823«, men den spinkle, sirlige skrift er Glahns – som han i det ovennævnte brev bebuder, at han vil sende til Grundtvig i samme uge eller først i næste, er ligesom Trydes meget personlig og er holdt ved graven i »Sophies Have«, mens Trydes mindeord er fremsagt på Gisselfeld inden vandringen til gravlunden.

Efter fundet af disse to begravelsestaler – en tredje »Tale ved Hans Excellence Greve af Danneskiold Samsøes Grav den 14de Juni Ao 1823« – uden navn, som fandtes sammen med de to nævnte og som motto har 1. Kor. 13,8: »Kierligheden affalder aldrig.«, er i hvert fald ikke af Grundtvig, snarere af en anden af greveparrets nære præstevener f. eks. ovennævnte provst F. C. Gutfeld – er det blevet muligt både at skaffe klarhed over talerne ved grev Danneskiolds begravelse og, hvad der er af særlig interesse her, at få oplyst indholdet af de tre dele, som den planlagte mindebog om greven skulle bestå af. Derimod må det antages, at det litografi af grevens portræt, som Grundtvig skulle skrive til Hamburg om, ikke er blevet til noget; i hvert fald hører vi ikke mere om det efter august 1823. Hvis det er blevet trykt, synes der ikke at være levnet eksemplarer af det, idet det eneste litografi af greven, der kendes, er N. B. Krossings fra 1838, der som forlæg har C. G. Kratzenstein-Stubs (1783–1816) maleri af greven fra 1813.

Man kan kun gætte på, hvad der har været årsagen til at Grundtvig ikke fik sin planlagte biografi af grev Danneskiold færdig. Rent bortset fra at man, når talen er om en så gigantisk produktion som Grundtvigs, med rette må antage, at meget, som blev påbegyndt, ikke fandt sin afslutning, kan der i det foreliggende tilfælde anføres mange andre grunde. I slutningen af 1823 og begyndelsen af 1824 befinder Grundtvig sig i en afgørende gæringsperiode; han kæmper for at vinde klarhed i sit syn på kristendommen, hvad prædikenerne fra samme tidsrum bærer vidnesbyrd om, er i gang med et større værk, et forsvarsskrift for kristendommen, som heller ikke blev fuldført og aldrig trykt. Og i forsommeren og sommeren 1824 er det arbejdet med »Nyaars-Morgen«, som helt bjergtager ham. Vi må tro, at dette personlige gennembrud til et nyt syn på kristendom og på danskhed er den egentlige grund til at bogen om grev Danneskiold aldrig

blev til virkelighed. Men andre ting kan have været medvirkende f. eks. at pastor Glahn 19/5 1824 blev udnævnt til sognekapellan ved Garnisons Kirke og kort efter flyttede fra Olstrup således at Grundtvigs nærmeste kontaktmulighed med Gisselfeld nu også ophørte. Om Grundtvig på dette tidspunkt overhovedet har haft forbindelse med enkegrevinde Henriette og Gisselfeld, ved vi ikke. De sidste 20 år af grevindens levetid – hun dør 28/7 1843 – kan i hvert fald kun opvise et enkelt tegn på kontakt, i 1837, hvorom vi skal høre senere. Vi vil nu se nærmere på Grundtvigs manuskript.

Det omfatter ifølge registranten til Grundtvig-Arkivets fasc. 176 ialt 46 blade i kvartformat, men i virkeligheden består det af 48 blade, idet det er lykkedes mig at identificere Grundtvig-Arkivets fasc. 66 nr. 17 (fasc. 66: Ligprædikener 1811–1871) som det manglende dobbeltblad, som jeg formodede måtte have forbundet fasc. 176' nr. 5 og 6 med hinanden, men som på en eller anden måde er kommet bort fra sin plads i manuskriptet. Af manuskriptets 96 sider er 14 blanke, mens 7 kun er delvist beskrevne: ialt altså mere end 75 fuldt beskrevne kvartsider fordelt på 7 forskellige udkast. Selv om Grundtvigs manuskript således er ufuldendt, giver det dog i sin foreliggende form en så afrundet beskrivelse af grev Dannekiolds liv og virke, at det er vel værd at drage det frem af glem-selen. Men desuden rummer det – som alt hvad Grundtvig har skrevet – vigtige bidrag til sin forfatters egen biografi og til forståelsen af hans tankeverden i det tidsrum, det er blevet til. Fascikel 176 rummer endvidere Svend Grundtvigs afskrift af faderens manuskript, men afskriften er ufuldstændig og til dels unøjagtig.

Der findes to udkast til en indledning (Registrantens nr. 7 og 8), begge med overskriften »*Blik paa Grev Dannekiolds Liv* (af N. F. S. Grundtvig)«. Det ene af dem (nr. 7) – 2 blade, hvoraf 3½ side er beskrevet – bringer – med flere overstregninger – en kort biografisk oversigt over grevens liv med året 1808 – det år, da han af kong Frederik VI blev udnævnt til amtmand over Præstø amt – som skel, omtaler under perioden 1795–1808 grevens udbygning af Gisselfeld Klosters virksomhed og grevskabet Samsøe og indfletter en lille oplysende anekdote om hans indskrænkede stilling kort efter hans tiltrædelse som overdirektør for klosteret, »... at da han leiede en Mark af Gaardens Forpagter, for at øve sig i Land-Væsenet, bebreidede Grevinden ham det kiærlig, sigende: jeg synes ikke, *Dannekiold!* vi skulde udvide os saa meget.« Under perioden 1808–23 om-

tales grevens store godskøb, der gjorde hans forretninger uoverkommelige og under landbrugskrisen fra 1818 ødelagde hans velstand, og udkastet standser brat med en kort omtale af grevens ældste datters – komtesse Louise Sophie Danneskiold-Samsøe, den senere hertuginde af Augustenborgs – alvorlige sygdom 1818–19, som vi også kender fra huslæreren Christian Wilsters allerede nævnte Gisselfeld-breve til vennen N. C. L. Abrahams. Af speciel biografisk interesse er Grundtvigs oplysning om grevens forskellige lærere, som ikke blot omfatter den allerede nævnte digterpræst Christen A. Lund, men også den senere stiftsprovst over Fyn Hans Peter Thostrup (1751–1820) og Edvard S. Hammer (1767–1829), senere sognepræst i Herlufmagle. Grundtvig oplyser også, at Hammer i 1793 fulgte med greven på et toårigt studieophold i Leipzig, og supplerer dermed hvad man hidtil har vidst: at greven 1793–95 var på en længere rejse i udlandet. Det andet udkast (nr. 8) – 2 blade, hvoraf er beskrevet 2 sider + 3 linjer – må være yngre end det første og vel noget nær det endelige, idet det kun har 5 små, uvæsentlige rettelser. Det tjener som en fortrinlig introduktion til den egentlige levnedbeskrivelse (nr. 5–6), idet det efter et kort udfald mod tidens overdrevne ros af alt det, der for øjeblikket glimrer, og dens negligering af det storslåede i fortiden bringer Grundtvigs motivering for og hensigt med sin biografi, en begrundelse så personlig og klar, at den i al sin fyndighed er et strålende eksempel på Grundtvigs prosakunst: »... Naar jeg da griber Pennen for at rose den Hensovede, og det vil jeg ingenlunde dølgge, er min Agt, da følger jeg deri de gamle Dages Skik, som i alle Henseender huger mig bedst, uden at ændse, hvormeget jeg derved nødvendig maa støde an mod Døgnets Smag, saameget mere, som jeg vil rose ham, netop fordi han aandelig tilhørte langt meer de ældre Dage end de nærværende. Jeg tør, uden at rødme for Nogen, der saae og hørde mig paa Gisselfeld, sige: jeg var ei blandt dem der krøb eller smigrede for den Levende, og derfor tør jeg, uden at frygte for Efterslægtens Dom, frimodig stille mig blandt dem, der af Hjertens-Grund prise den Hensovede, i hvem ogsaa jeg tabde en Velynder og Velgiører, som de sjelden findes...« Men han vil være sanddru i sin ros, også fordi den afdøde var en svoren fjende af al overdreven ros. Grundtvig vil gøre rede for, »at Grev *Danneskiold* var, hvad jeg kalder store Ting, en saa priseelig Dansk Adelsmand, som han nogensinde fødes, og som det, i

hans Tid, var mueligt at ligne.« Med disse ord slutter udkastet uden noget interpunktionstegn.

Hovedparten af Grundtvigs manuskript omfatter, efter at det er lykkedes at finde dens »missing link«, fasc. 176 nr. 5 + fasc. 66 nr. 17 + fasc. 176 nr. 6 eller 2 + 2 + 24 blade, hvoraf de sidste 2¹/₂ side er blanke, ialt 53¹/₂ tætbeskrevne sider ud af hele manuskriptets godt 75 sider. På en måde kendte jeg godt indholdet af det manglende, for det stod mig klart, at fasc. 176 nr. 1, der fremtræder som et yngre udkast til begyndelsen af hoveddelens 3. afsnit og nærmest er formet som en begravelsestale, hvis tema er sorgen over grevens tidlige død, måtte indeholde forbindelsen mellem nr. 5 og 6, idet det viste sig, at begyndelsen af nr. 1 svarede til den sidste uafsluttede side af nr. 5 og slutningen af nr. 1 til den første side af nr. 6, der forelå uden begyndelse. Der manglede altså – så vidt det kunne ses – ca. 2 blade med sikkert en del rettelser, som den første linje af nr. 6 kunne tyde på, da den er overstreget. Nu, da de tre adskilte dele af manuskriptets hovedpart er forenet, i hvert fald her på papiret, og teksthelheden genoprettet, kan vi sige, at denne største og fyldigste del af Grundtvigs planlagte biografi bringer nogle virkeligt udtømmende »Blik paa Grev Danneskiolds Liv«. En nærmere redegørelse for indholdet af denne manuskriptets kerne vil komme i det følgende. Først må vi imidlertid placere de resterende udkast, fasciklens nr. 2–4.

Begyndelsen af fasciklens nr. 5 – hoveddelens første afsnit –, der med udstrakt brug af antiteser karakteriserer grev Danneskiold som et udpræget hjertemenneske, som kun kunne fremstå i et folk som det danske, fører naturligt til nr. 3 – et dobbeltblad, hvoraf kun første side er beskrevet – som med flere rettelser bringer det oprindelige uafsluttede udkast til nr. 5s begyndelse og sikkert er det allerførst skrevne af hele manuskriptet. Herpå tyder også, at Grundtvig nederst på siden har noteret 4 punkter til en indledende arbejdsplan for biografien, der er blevet fulgt i fasciklens nr. 2, som vi straks kommer til. Det korte udkast i nr. 3 må siges at være af overordentlig interesse, fordi det viser, at Grundtvigs udgangspunkt for biografien har været det begreb, som 1823–24 får så indgribende en betydning for ham: kærligheden. Det citeres her i sin helhed (med overstregninger): »Hvem der ei levende føler, at (overstr. [Kiærlighed dog i Grunden bærer dog Kiærligheden h] Kiærlighed bærer dog Prisen for Alt hvad skues og hvad nævnes kan, at [den har, under alle

Skikkelser en Glands, som dens for dens Glands maa] for Kiærligheds Glands maa, [alt] som Stjerner for Solen, alt Glimrende blegne, at [med] ved Kiærligheds Blomst er ingen at ligne, fordi det er den [enst] eneste, som aldrig visner, Evigheds-Blomsten i Aandens Eden, udsprunget af Roden til Livets Træ, hvem der ei føler det, finder [, selv med de høieste Evner –] kun [det] Mærkværdigt, [som] hvad der ved sin Nyhed overrasker ved sin Storhed forbauser, [eller med glimrende Farver f] eller med brammende Skjønhed fortryller,« Og nr. 5 rekapitulerer slutningen af nr. 3: »De som kun finde mærkværdigt hvad der ved Nyhed overrasker, ved Kraft forbauser eller ved blændende Skjønhed fortryller, fattes, hvor rigt de end ellers kan være udstyrede, dog det Ønskeligste og Elskeligste af Alt: et [ki] ømt og deeltagende Hjerte, som finder altid Glæden ny, det Ædle stort og Kiærligheden skøn . . .« Med andre ord, hvem der ikke føler kærlighedens levende magt i sig, vil ikke til fulde kunne værdsætte en mand som grev Danneskiold, hvis stille virke var heltens bedrifter så ganske modsat. I denne forbindelse kunne jeg fristes til at fremkomme med den formodning, om ikke grev Danneskiolds død og mindet om hans personlighed og hans gerning, det milde, det kærlige i hans fremtræden, har hjulpet med til, at Grundtvig vandt større klarhed over kærlighedens væsen.

Fasciklens nr. 2–6 blade, hvoraf 8^{2/3} side er beskrevet – er det eneste af udkastene, der helt svarer til den indledende plan for arbejdet med biografien, som Grundtvig har opstillet i de 4 punkter nederst på første side af nr. 3:

- »1) Naar Grevens Fader er født og død, og om man intet veed som om ham var værdt at opbevare
- 2) (Overstr.: H) Naar Grevinden er født, hvor opdraget, naar og hvor stiftet Bekiendskab med Greven –
- 3) Samsøe-Bøgen
- 4) Tiden fra 1795 til 1808«

Som indledning bringes en redegørelse for det 17. århundredes danske kongers Gyldenløver, som Grundtvig øjensynlig selv har ønsket klarhed over, da grev Danneskiolds stamfader netop var en Gyldenløve, Christian Gyldenløve (1674–1703), søn af kong Christian V og Sophie Amalie Moth og Gisselfeld Klosters stifter. Under omtalen af Christian Gyldenløves broder, general-admiral Ulrik Christian Gyldenløve (1678–1719), flådens chef under Den store nordiske Krig, citerer Grundtvig – ganske vist i omvendt orden – slutningsstroferne

af Tøger Reenbergs gravskrift over ham fra 1720. Også Christian Gyldenløves to sønner med Dorthé Krag får deres omtale, først og fremmest general-admiral-løjtnant Frederik Danneskiold-Samsøe (1703–70), reorganisatoren af flåden under Christian VI, senere overhofmester ved Sorø Akademi, som Grundtvig i dedikationsdigtet i »Verdens Krønike« 1812 kalder en »kristen Ridder«, fordi han i sin embedstid i Sorø fik fjernet den i Grundtvigs øjne arge professor J. B. Basedow (1723–90), den senere berømte pædagog og filantropinist, fra akademiet og i sit memorial til kong Christian VII søgte at bremse hans videre virksomhed. Men Grundtvig nævner også Christian Gyldenløves ældste søn Christian Danneskiold-Samsøe (1702–28), den store bogsamler, hvis ældste søn Frederik Christian Danneskiold-Samsøe (1722–78), generalpostdirektør og Gisselfeld Klosters første overdirektør, blev fader til greven. Efter denne omstændelige udredning af grevens afstamning fortsætter Grundtvig med en koncentreret biografi af greven indtil 1808, nævner, at det var ved universitetet i Leipzig at greven studerede 1793–95, at han allerede før sin rejse havde fundet den pige hans hu stod til, frøken Johanne Henriette Valentine Kaas, datter af Holmens chef, admiral Frederik Christian Kaas, som han kort efter sin hjemkomst fra udlandet (30/11 1795) giftede sig med. Under omtalen af de 13 stille og lykkelige år, der nu fulgte og som egentlig, siger Grundtvig, havde fortjent at skildres af grevens gamle lærer og ven, den allerede nævnte præst og digter Christen A. Lund i Keldby på Møn, »hvis Cithar stedse var indviet til at tone blidt, vemodigt om Hyrde-Livet, med dets Fryd og Smerte«, er det, at Grundtvig på en måde alligevel lader Lund berette om greveparrets ægteskabelige lykke, idet han som nævnt citerer det lange smukke digt om »Samsø-bøgen«, som Lund havde fået til opgave at skrive til grevindens fødselsdag 12/8 1818 som et ledsagedigt til det billede af bøgen – malet af den unge akademielev Johannes (Hans) G. S. Harder (1792–1873) – som greven ved denne lejlighed forærede sin hustru. I »Samsø-bøgen«, en bøg i skoven nær Brattingsborg – først fældet i 1904 i følge oplysning af grev Danneskiolds sønnesøn C. F. lensgreve Danneskiold-Samsøe (1838–1914) – skar den unge greve sin forlovedes, frøken Kaas' initialer »H. K. 12. Aug. 1795«, netop på hendes 19-årige fødselsdag, kort tid før deres bryllup, og digtet skildrer grevens følelser over for sin hustru, da han mange år efter står foran dette synlige tegn på deres unge kærlighed. Grundtvig har sikkert også, mens han har

skrevet dette afsnit af biografien, ladet tankerne gå tilbage til den samme augustdag i 1818, da greveparret holdt hans bryllup med jomfru Blicher hos svogeren og svigerinden i præstegården i Olstrup. Udkastet slutter ufuldendt med grevens udnævnelse til storkorsridder med devisen »Tro indtil Døden« og til amtmand over Præstø amt i foråret 1808, kort efter kong Frederik VI's tronbestigelse.

Fasciklens nr. 2 er det eneste af udkastene, der beskæftiger sig med »Samsø-bøgen«, det motiv, som får så stor symbolsk betydning i slutningen af det store mindedigt om greven, og denne afgørende overensstemmelse med den opstillede plan i nr. 3 skulle borge for, at vi her har et udkast, der hører til de tidligst skrevne og sikkert er opstået samtidig med begyndelsen til hovedparten (nr. 5). Men medens Grundtvig lader det rent biografiske stof i nr. 2 standse med året 1808 – akkurat som han også gør det i den ældste indledning (nr. 7) – det har, som også planen i nr. 3 tydeligt viser, været ham magtpåliggende at få fremskaffet oplysninger om tiden 1795–1808, fordi året 1808 ikke blot var et skæringspunkt i grevens biografi, men også fordi hans eget bekendtskab med greven daterede sig fra dette år – så skriver han den stort anlagte hoveddel helt igennem, hvori han giver afkald på den minutiøse udredning af de forskellige Gyldenløvers afstamning og holder sig til grevens egne forfædre. Det har øjensynligt knebet med at få disse Gyldenløver indplaceret i en passende begyndelse, for i et nyt udkast, fasciklens nr. 4 – 4 blade med 5 sider + 4 linjer beskrevet – søger han at indfælde dette stof i hoveddelens begyndelse (nr. 5) ved at koncentrere og poetisere det, men dette udkast slutter pludseligt med de sidste vers af Reenberg's allerede nævnte gravskrift over grevens oldefaders bror, Ulrik Christian Gyldenløve. Om Grundtvig har haft til hensigt at kæde nr. 4, der må anses for at være et af de yngste udkast, til det øvrige stof i biografien – det er det, Svend Grundtvig til dels gør i sin afskrift, hvorved han kommer til at adskille, hvad der organisk hører sammen – eller om Grundtvig har villet skrive dette måske sidste udkast helt igennem og således gentage store dele af hovedparten, hvilket med hans arbejdsmåde in mente måske er det sandsynligste, ved vi ikke. Af en eller anden grund har han lagt arbejdet til side, men heldigvis passet på alle udkastene, så vi i dag kan se, at bidraget til den planlagte mindebog over grev Danneskiold ikke kan have været langt fra fuldendelsen.

Vi vil nu se nærmere på indholdet af manuskriptets hovedpart,

hvis begyndelse de øvrige udkast stort set er korrektiver til, og som synes skrevet »aus einem Gusse« med påfaldende få rettelser¹⁾).

Grundtvig indleder med at sige, at de mennesker, som kun kan beundre det store og vældige og imponeres af rent ydre fortrin, mangler det ønskeligste af alt: et godt hjertelag. »For dem er kun Bjerget og Elven, ei Søe og Slette skønne, for dem er kun Helten ei Hyrden poetisk, for dem er kun Aanden ei Hjertet Eftermæle og Mindesmærke værd.« Men sådan var det ikke med grev Danne-skiolds kreds, som disse mindeblade er bestemt for, for både han og hans kreds tænkte anderledes. Modsat sine navnkundige forfædre virkede han stilfærdigt og ædelt i den snævre kreds uden at misunde andres fortrin. »Kort sagt, han var Dansk med Liv og Sjæl, saa Dansk, at neppe Nogen, uden ægte Dannemænd og Dannekvinder vil nogensinde tilbørlig skatte hans Værd; thi kun dem er den Følelse egen, at Intet kan erstatte Kiærlighed, men den erstatter Alt, at hvo som har den, har i sit Bryst Roden og Spiren til Alt hvad der er værdt at nævne, men hvo den fattes, har i al sin Herlighed kun Blade som affalde, kun Blomster som visne, kun ormstukne Frugter, hvis Skin bedrager.« Og kun i et folk som det danske, som vel beundrer »Iliaden«, men tilegner sig »Høstgildet« (Thomas Thaarups af Grundtvig højt elskede dramatiske idyl (1790)), vil en mand som grev Danneskiold leve i mindet.

Med den begrænsning, som tidsomstændighederne og manglende oplysninger giver, vil Grundtvig hellere påtage sig den skam kun at have sat greven et mådeligt minde end overhovedet intet at have gjort til hans ihukommelse, »der stedse ædelmodig tog Villien i Gierningens Sted.«

Efter denne indledning følger optakten til den egentlige biografi, der minder meget om en gravtale med udgangspunkt i grevens tidlige bortgang. Grundtvig citerer her Goethes ord ved den tyske kunsthistoriker J. J. Winckelmanns (1717-68) grav, at den, der borttrykkes midt i manddomsalderen, har det held fremfor den, der hensover bedaget, at svæve for de efterlevende i den ønskeligste skikkelse, men, siger Grundtvig, det er en tanke, der kun trøster dem, for hvem billedet er mere end manden, »dem, hvis Hjertes Lyst er kun som deres Øines, og som derfor speile sig forfængelig selv i deres Taarer.« Nej,

¹⁾ Netop fordi rettelserne er få og ubetydelige, har jeg ment det forsvarligt at se bort fra dem i tekstgengivelsen.

det har altid været sådan, at ædle mennesker sørgede mest, når deres kære borttrykkes i en ung alder, som nu grev Danneskiold blev det. Var vi som hedninger, der sørger uden håb, da måtte sorgen være grænseløs, men selv som kristne stirrer vi anderledes vemodig på støvet af manden i de bedste år end på det af oldingen. Ikke sjældent har det været således med denne verdens store, at de som skygger overlevede sig selv, men aldrig med dem, der båret i højhed steg ned på det jævne og der bejlede til kærlighed, ikke til beundring. Og Grundtvig fortsætter – her citeres fasciklens nr. 1, hvor tankegangen har fundet sit endelige og smukkeste udtryk –: »Det Glimrende har sine Grændser, og fængsler kun Øiet, saalænge det voxer, men ved det Elskelige hænge Hjerterne jo længere, jo fastere; ei til Helten, kun til hans Triumph-Vogn, er Skaren, som med højrosted Beundring følger den, knyttet; men Kredsen, der klynger sig tæt om den milde, velgiørende, virksomme Stormand, er knyttet til ham og hans Liv, til det kiærlige Hjerte, som den levende Kilde, der idelig voxer, jo meer den udgyder sig.« Stadig det antitetiske: Helten – hjertemennesket, kraften – kærligheden, den højrostedede beundring, »Sommerfugl-Sangen i Solskins-Dage« – den stille beundring, »undfanget i Kiærlighed«. Og Grundtvig slutter: ». . . han var en sjelden ædel Mand, og det er tungt, at han vi ønskede saa inderlig, og haabede saa gladelig, skulde mellem Børnebørns Børn, oplevet sit Guld-Bryllup, at han er alt hensovet, forsvundet, som med sin første Daatter-Søn paa Armen, i Dødens Skygge-Dal.« Den dattersøn, der nævnes, er det augustenburgske hertugpars førstefødte, den lille prins Alexander Frederik Vilhelm Christian Carl August, der blev født 20/7 1821, men allerede døde 2/5 1823 af difteritis. Mens nr. 1 slutter med det lige anførte citat, fortsætter nr. 6 med en udtalelse om greven, som Grundtvig har hørt digteren Christen A. Lund, grevens gamle lærer, fremkomme med: »Hvad han var, det blev han underlig, som af sig selv, hardtad mod al Formodning«, »thi«, fortsætter Grundtvig, »hvor sjeldent er det ei her, at Høsten bringer meer end Vaaren lover, hvor sjelden ei blot at Grever, men at Nogen bliver meer, end han tegnede til, end man med Føie kunde formode, og da hvor tungt, naar det engang er skedt, naar Manden som blev saa meget meer, tidlig forsvinder fra en Bane, hvorpaa han synes end at kunne, ja at maatte have gjort end større, glædelige Fremskridt, da det er vist, at om end tiest de Unge syngede, digtede, kæmpe bedst, saa er det dog de gamle Ædlinger, som raade bedst, som

tænke visest og som handle sikkerst, og paa denne Bane til høi og udstrakt Gavnlighed, paa den var det Danneskjold vandrede, paa hvilken vi med Sorgen savne ham.«

»Dog, idet vi lade Hjertet skee Ret, vogte vi os vel, som Christne, for at gaae i Rette med Ham, Hvis Tanker og Veie nødvendig maa gaae saa høit over vore, som Himlen er over Jorden, og ønske kun at vort Fædreneland maatte gjøre sig værdig til at besidde mange graahærdede Ædlinger med Danneskjolds Hjerte, saavist som de da, selv mod al Formodning, vel vorde os skiænkede af Ham, der saa øiensynlig, i mange Aarhundreder, til Danmarks Held, har gjort al Verdens Regne-Konst tilskamme, kan saa endnu, og vil det, om ellers vi troe Ham dertil.«

Nu går Grundtvig over til at omtale grevens afstamning, polemiserer først mod den opfattelse, »at Gud gjør Intet og Mennesker Alt, eller at vi dog kun af Skaberen have den tomme Tavle, hvorpaa de som fra Barndommen omgive os, kan uudslettelig indpræge hvad de vil . . .« og hylder »den gamle, urokkelige Grundsætning, at hver slægter oftest paa hvad han er kommet af«, for derefter at gøre rede for grevens forfædre. »Thi denne Greve-Stamme er, som bekjendt, et Side-Skud af Kron-Bøgen, som i tre Aarhundreder (Grundtvig daterer kun fra reformationens Oldenborgere!) gav Danmark Læ, og i hvis Grene Himlens Fugle sang saa lystelig, som nogensteds, og at det Sideskud var intet Vanskud, saaes strax paa Christian Gyldenløve,« hvis stiftelse af Gisselfeld Kloster (1702) Grundtvig berømmer, fordi den udsprang af »den Hjertens-Godhed, som ei opsætter Velgiørenheden til de gamle Dage, men skynder sig, med Livets Korthed for Øie, netop den Tænkemaade, der saa øiensynlig udmærkede Gyldenløves Sønnesøns Søn, den nys hensovne«. De øvrige af grevens aner har vi allerede stiftet bekendtskab med i fasciklens nr. 2, der i hvert fald hvad dette afsnit angår må være yngre end det, vi er ved at gennemgå.

Næste afsnit, der tager fat på grevens egen biografi, koncentrerer sig som man kunne vente om hans opdragelse. Knap 4 år gammel mistede han sin fader (1778), og Grundtvig mener, at modernens (lensgrevinde Frederikke Louise Danneskiold-Samsøe f. von Kleist (1747-1814)) overdrevne omsorg for sønnens helbred sammen med den udbredte sygelighed i de højere klasser lagde grunden til den svagelighed, der aldrig forlod ham. Grundtvig kalder det et lægemiddel fra oven, at den svagelige dreng fra sit 12. år fik den

unge Christen A. Lund til lærer og til ven for livet, men af mangel på bestemte oplysninger om denne undervisnings art vil han indskrænke sig til at skildre de forhold, under hvilke greven opvoksede. I fortsættelse heraf giver Grundtvig en beåndet skildring af grevens samhörighed med sit kære Gisselfeld, en forelsket hyldest til Peder Oxes gamle borg, der i hans tanker associerer sig med en anden sjællandsk lokalitet, som nu for alvor er begyndt at spille en rolle for ham: Sorø. »Midt inde paa det deilige Øe-Land, som er vore Fædres fra Heden-Old, hvor Søerne flokke sig, ligesom for venlig at minde om Stranden, der just her forsvinder fra Øiet, findes tvende Middel-Punkter, om hvilke alt Det forener sig, som i danske Øine danner et venligt smilende, elskeligt Landskab, den ene er *Sorøe*, og den anden *Gisselfeld*, af hvilke hver har sine eiendommelige Fortrin, som venteligt var, naar man veed, hvad det vil sige, at Sorøe er en Kloster-By, og Gisselfeld et gammelt Herre-Sæde, hin skjuler sig for Verden i den deiligste Vraa, medens Borgen stiller sig til Skue, dog ei som den Forfængelige der vil sees, ei som den Truende, der vil frygtes, men som den ædle Ridders-Mand, der tør see Alle stivt i Øiet, og standser midt paa Bakken, hvor de store Udsigter begynde at aabne sig, nænnende ei at stige høiere, for ei at fjernes fra den favre Søe, hvor Bøg og Blommer speile sig.« Og stående på et af de skønneste udsigtspunkter i omegnen ser han sin elskede greve i borgens lignelse: »Hvem der, især fra Skov-Ledet ved Dængerup-Vænge, saae Gisselfeld hæve sig i Aften-Røden, der hvor ærlig og velbyrdig *Peder Oxe* lod den flytte hen, »og bygge af ny, som han der staaer« (efter indskriften på sandstenstavlen over porten til Gisselfeld) paa Skrænten, med Bøgene under, og Fyrrene over sig, han maa vist sande, ingen Herre-Gaard at have seet, i hvis Beliggenhed det Høie og det Yndige saa venlig sammensmeltede, og hvem der kiendte vor Greve, skal vist lede længe om et ligere Billede af ham, end det, Borgen giver Vandrings-Manden, med aabent Øie for den danske Deilighed, der synes mange mat, fordi den elsker det Lønlige, skyer de pralende Farver.« Da greven voksede op, var Gisselfeld et stille dunkelt enkesæde, som næsten ingen gæstede, ganske modsat borgen som vi har kendt den, »den lyse, muntre, tonefulde Hald (!), som, naar den kunde bevaret Skyggerne af Alt hvad der giennemsvævede, Gienlyden af Alt hvad der gienemtonede den, ei skulde fattes Spor af meget Dansk, der nuomstunder maatte kaldes værdt at see og høre, nei, det var et stille dunkelt Enke-Sæde, som hartad

Ingen giæstede, saa Borgens Kreds bogstavelig var Barnets, saa den, i sin Kreds, udgjorde hans Selskab, og hvilket dybt, uudsletteligt Indtryk dette maatte giøre paa en beslægtet Menneske-Natur, med saa blød en Grund, som dette Greve-Hjertes, er ei vanskeligt at fatte.« Hans opdragelse blev derfor paa en måde klosterlig, men netop dette i forbindelse med Lunds kærlige og levende, i bedste forstand folkelige undervisning, var en betingelse for den folkelige danskhed, der alle dage var grev Danneskiold egen. »Visselig, det var ikke blot den landlige Lyst i den maigrønne Skov og de blommede Enge, som her parrede sig med Ærbødighed for Oldtidens Kraft. Det var ligesaa vel Fortroligheden med det Usminkede, Jævne og Folkelige, i Væsen, i Tanke-Gang og Tale-Maade, det rigtige Blik for Almuens Tarv og Behandling, det rette Greb paa landlig Syssel, den utrættelige Virksomhed, den kiærlige Langmodighed, det var alle disse Grevens udmærkede Egenskaber, for hvis Udvikling, den Opdragelse han nød, var, i vore Øine, den nødvendige Betingelse.« Grundtvig kommer her ind paa Tidens, især af det 18. århundrede uddybede, kløft mellem høj og lav, lærd og læg, mellem folkets ledere og folket selv. »I hele det forrige Aarhundrede tiltog denne ulyksalige Skilsmisse, moralsk som Egenkærlighed og Egennytte, intellektuel som pedantisk Lærdom og Høitravenhed, og saavidt kom det, før Nogen ret mærkede det, at vi nu snart maae kalde det et moralsk Vidunder, naar Nogen opoffrer hvad der er værdt at nævne, for det Almindelige, et intellektuelt Vidunder, naar de Høie forstaae de Lave og de Læge de Lærde. Smertelig mindes vi herom ved den Ædlings Grav, der saa tidlig bortreves fra sine gavnlige Bestræbelser, og i det vi rettelig udlede hans sjældne Uegennyttighed, hans Villighed selv til de største Opoffrelser, ene af det kiærlige og ægte høiadelige Sindelag, der besjælede ham, maae vi nødvendig tage Omstændighederne ved hans Opvæxt i Betragtning, for at kunne fatte, hvorledes han i Slutningen af det attende Aarhundrede, kunde udvikles til en saa folkelig, en saa ægte Dansk Adelsmand, som han vel i noget Tidsrum fandtes. Først naar vi betragte hans Opdragelse kun som klosterlig, med Hensyn paa den store Verden, hvor han ved sin Stand hørde hjemme, men som naturlig, folkelig i Grunden, hans Undervisning som langt mere levende, ved det Godes, det Skiønnes, det Sandes og det Jævnes umiddelbare Indtryk paa et ædelt Hjerte, end død, ved Bog-Ords og Bog-Tankers Opdyngelse i hans Hukommelse, først da staaer det Særsyn hans Liv fra denne Side unægtelig frembød, i sit

rette Lys, og beskinner den Vei vi nødvendig igien maae betræde, om Efter-Slægten skal glæde sig ved lykkelige Fremskridt paa den Bane til Folke-Held, vore Fædre kiærlig aabnede, og viselig fulgde. Det er et stort, et vigtigt Sandheds Ord, Grev Danneskjold taler fra Graven, og har i sin offentlige Virksomhed efterladt os en lyslevende Stadfæstelse paa, at den uundværligste Kundskab hos Folkets Ledere som hos dets Lærere, er det fortroelige Bekiendtskab med dets hele Eiendommelighed, som kun ved et levende Samfund og stadig Berørelse erhverves og udvides.«

Nu går Grundtvig over til en nærmere vurdering af greven som amtmand, og dette afsnit indledes med et meget tidligt vidnesbyrd om et så centralt Grundtvig-begreb som det levende ord contra det døde bogsprog. »Under vore Dages Former, da Bogstaver for det Meste skal træde istedenfor det levende Ord, hvorlidt de end formaae at gjøre dets Tjeneste, især hos Almuen, som dels af Naturen elsker lange Taler og korte Breve, dels umelig kan have Gavn eller Glæde af det Bogsprog, den hverken halvt eller heelt kan forstaae, under saadanne Omstændigheder blive de Bydende og Lydende lettelig hinanden meer og mere fremmede, og den Konst at overtale bliver da gierne et Rov for Folke-Forførerne, som giver dem Spillet vundet, og vel maatte man da ret inderlig ønske overalt at finde Amtmænd, som Danneskiold, da det blandt alle verdslige Embedsmænd, fornemmelig er dem, der kan formindske eller formere dette Onde.« Derfor fremhæves især grevens evne til at forlige sager, hvad den morsomme lille anekdote om grevens ord til bonden, der ikke ville forlige en sag af frygt for konen, også klart bærer vidne om. »Hvorlænge er det vel siden, du kyssede din Kone, sagde Greven til en Bonde-Mand, som, mest af Frygt for Konen, ei vilde forlige en i Grunden ubetydelig Sag, og da Bonden svarede: ja, det er rigtig nok længe siden, svarede Greven: nu, saa lad det være det Første, du gjør, naar du kommer hjem, saa skal du see, hun glemmer at skiænde. Dermed var Sagen forligt, og hvem der har Forstand paa Sligt, kiender den danske Tænkemaade og især den sællandske Almue, behøver vist ikke at høre meer, for at føle, hvor aldeles denne Greve var Manden i sin Kred, og hvor sjelden man finder den Folke-Lighed selv hos den ringeste Borger, som her straaledede i Høiheds Glands.« Om greven forligte flere eller færre sager end andre, spiller i denne forbindelse ikke nogen rolle for Grundtvig, da ånden i grevens bestræbelser er det afgørende for ham. Det er de store linjer i grevens

offentlige virksomhed, han har for øje, ». . hans dybe Følelse af Embedets indvortes, moralske Vigtighed og af den dybe Sandhed, at man helst skal overtale, selv hvor man kunde befale, og fremforalt heller lukke Øiet end knytte Haanden for Smaating. . .« »Andre maae derfor afgjøre hvad Lov den Danneskjoldske Bestyrelse fortjener, for Veiarbeide, strængt Politie, Skarphed i Skole og i Fattig-Væsen, Punktlighed i alt det Schematiske og Tabellariske hvormed man i vore Dage har stræbt efter Meget men udrettet Lidet, det gjør liden eller ingen Forskiel paa hans Efter-Mæle, hvad Slutningen bliver; thi ihvad han end gjorde eller undlod, undveeg eller opsatte, saa var og blev han stedse den milde, retsindige, klarøiede, virksomme Befalingsmand, der paa den rette Vei stræbde at fremme det Gode og tæmme det Onde, og i hvem Geistlig og Verdslig, Riig og Fattig, Herremand og Bonde fandt den Understøttelse Mægling og Velvillie, hans Sag fortjende, og den Amtmand det med Sandhed kan vidnes om, behøver vist ikke at skye enten Samtids eller Fremtids Dom. (Sygehuset)«. Den lille tilføjelse i parentes, som Grundtvig her gør, er en påmindelse om at han også skulle huske at omtale grev Danneskiolds store indsats for oprettelsen af et amtssygehus i Næstved, som kronedes med held 27/1 1817, da sygehuset, det første i sin art i landet, åbnedes. Men denne side af grevens virksomhed som amtmand, hvor hans utrættelige offervilje fandt et af sine smukkeste udtryk, har Grundtvig ikke behandlet nærmere i sit manuskript.

I det følgende omtales grevens virke som overdirektør for Gissel-feld Kloster, hvor han »nok betænkte hvad han gjorde, men regnede stort og ædelt, efter Gyldenløvers Regne-Bog, spurgde langt mindre hvad Bekostninger kunde indbringe, end hvad der ved dem rimelig kunde udrettes, til Manges Tarv og ædel Fryd.« Ved hans tiltrædelse af overdirektørstillingen var der 10 konventualinder, ved hans død 45, og da alle i Klosterets tjeneste efterhånden fik deres løn forhøjet, måtte greven personlig ofte komme stiftelsen til hjælp. Da landbrugskrisen satte ind fra 1818, bar han næsten ene mand Klosterets store udgifter. Dette fremhæver Grundtvig også som noget ganske enestående. På linje hermed gives en udførlig omtale af grevens største private indsats, anlæggelsen af den allerede nævnte »Næsbyholms Canal« eller »Danneskioldske Canal« fra Bavelse sø til Næstved, et kæmpearbejde, der påbegyndtes 1810 og fuldførtes 1814, men som ikke fik nogen egentlig betydning, da freden igen var etableret, og brændet sank til urimeligt lave priser. Formålet med det kostbare

anlæg var netop at åbne adgangen til havet for de store Sorø-skove, som skulle forsyne hovedstaden med brændsel til en rimelig pris. »Havde Greven af Egennytte anstrænget sig over Evne, da var han at laste, men gjorde han det af Gavne-Lyst, med Udsigt til at overkomme det, som kun forsvandt ved uformodenlige Tilfælde, da bør han vist ei roses mindre, fordi han, ved (at) aabne hint gamle Løb, der minder om Daners Sorg ved Sigersted²⁾, aabnede sig selv en Sorgens Kilde, hvoraf han drak, om ikke Døden, saa dog en Smerte-Kalk, som har for ædle Hjerter Dødens Bitterhed.« Og Grundtvig nævner, at greven allerede 1811 kunne have solgt brænde til et beløb, der ville have bragt hans økonomi i den bedste orden, men at han undlod det for ikke at bebyrde bønderne med den ægtkørsel, der ville være blevet resultatet heraf.

Grundtvig kan ikke bedømme greven som jorddrot og landmand, »men at han ogsaa i denne Henseende bestandig saae mere paa Fremtiden end paa Øieblikket, mere paa Gavnlighed end paa Bekostning og Indtægt, det veed vi alle, og saavel Samsingerne, som Kloster-Bønderne maatte være meget uskiønsomme, hvis de ikke velsignede hans Ihukommelse.« Hvad der bevægede greven til de store godskøb på Sjælland og Møn, der i de vanskelige år ligeledes påførte ham en række store tab, som måtte ryste hans økonomi og virke nedbrydende på hans i forvejen sarte konstitution, skal Grundtvig lade være usagt, men han ønsker, at det aldrig var sket.

Begyndelsen af det afsnit, der nu følger – manuskriptets længste – har vi allerede citeret og kommenteret i indledningen til denne undersøgelse (Grundtvig-Studier 1961, s. 9–10). Det er der, hvor Grundtvig omtaler grev Danneskiold som sin velynder og sætter sig selv og hele sin »dansk-boglige« virksomhed ind som borgen for, at grev Danneskiold også på dette område var den ægte danske adelsmand. Til supplerings af Grundtvigs oplysning om at greven havde udsat en pris for den bedste antikvarisk-historiske beskrivelse af Samsø, kan anføres, at prisopgaven blev bekendtgjort 12/2 1807, men de to præmierede besvarelser, der fremkom ved et samarbejde mellem historikerne E. C. Werlauff og Rasmus Nyerup, blev på grund af tidernes ugunst først indsendt i begyndelsen af 1809 og offentliggjordes i »Antikvariske Annaler« I, (1812), side 16–73 og 200–46.

²⁾ Danernes frygtelige nederlag og nedslagtning, da Hake Håmundssøn kom for at hævne sin broder Hagbards død (Saxo).

I fortsættelse af det allerede citerede skriver Grundtvig videre om grevens understøttelse af ham: »Retmæssigt Krav har altsaa Greven paa min Pen og paa min Tunge, at de, som to sanddrue Vidner, hvor de komme, skal stille Borgen for, at det ei var Følelsen og Villien men i det Høieste kun Blikket han savnede for ogsaa fra denne Side at være et Mønster for Danske Adelsmænd. At han imidlertid virkelig savnede Blikket hvis han tog Feil af mig, er ligefrem, og meget forfængelig maatte jeg være, hvis jeg troede, at et klart Blik paa folkelig Videnskabelighed ei vilde drevet en Danneskjold til at giøre langt mere til dens Tarv, end blot at ynde og understøtte mig; men høist ubillig maatte ogsaa den Historie-Skriver være, som af en Mand, der blev saa meget mere, end man kunde ventet, vilde fordre, at han, mod al Rimelighed skulde været Alt, hvad man kunde ønske.« Med udgangspunkt i denne personlige skildring af grev Danneskjold som sin mæcen giver Grundtvig sig nu til at udrede, hvorfor den nuværende danske adel har svigtet sin opgave som understøtter af »den folkelige Videnskabelighed« modsat tidligere tiders storslåede indsats. Han udleder denne svigten af manglende boglig beskæftigelse, hvilket igen kan føres tilbage til, at de to adelige skoler fremfor nogen, Herlufsholm og Sorø, har haft en omskiftelig tilværelse, som har hindret dem i at opfylde deres store bestemmelse, der af Grundtvig formuleres således: »... af adelsbaarne og adlede, forædlede Fædres Børn at danne en boglig Ridder-Stamme, der, med Sværdet ved Siden, og Pennen bag Øret, Danmark i Hjertet, og Moders Maalet paa Tungen, kan fornye de gamle Dage, da Konge og Adel og Præst og Borger og Bonde var Dansk med Liv og Sjæl, var saa fuldelig Eet, at det ingensteds var sandere: hvert Lem har sin Plads og sin Gierning, men eet Legeme ere de alle, Øiet siger ei til Haanden: jeg haver dig ikke behov, og Haanden ei til Hovedet og ei til Hjertet, I ere overflødige.« Begge skolers stiftelse tilskriver han eftervirkningerne af den begivenhed, der for ham står som danmarkshistoriens regeneration i nyere tid: sejren ved Svarteraa (Axtona 1565): »Alt i det sextende Aarhundrede, da den Danske Adel lod Hjerte-Aaren slaae i det varme Bad ved Svarteraa, slog det vel Kong Frederik den Anden, at ihvorvel ingen Døds-Maade kunde være mindre smertelig og mere priselig, var det dog alt for stor en Lande-Sorg, om saa dyrebart et Liv ei kunde reddes, og fremdeles virke, om ei med den tabte Kæmpe-Styrke (så) dog med det ædle Sindelag der ei, før med den sidste Blods-Draabe, kunde udrinde.

I det Mindste maa Historie-Skriveren, naar han stirrer paa *Herlufsholm* og *Sorøe*, tænke: Herluf Trolle ahnede, Birgitte Giøe drømte, og Kong Fredrik saae, at Adels-Skjoldet, naar det fremdeles skulde være Markens Værn, maatte ristes med Runer, som forklarede de dybe, dunkle Vaabener, og at dertil var Timen kommet, naar Kierren af den gamle Adel havde kiærlig udøst sit Blod for Fæderne-Landet, og der, saa at sige, var kun Faderløse og Umyndige tilbage, som i mange Aar ei mægtede at løfte, men dog at læse, og efterhaanden at forklare Skjoldet.« Skolerne skulle altså virke for en åndelig regeneration af adelen, og især efter grundlæggelsen af Christian IVs ridderlige akademi i Sorø (1623) kunne de supplere hindeandens virksomhed. Men en egen uheldig stjerne har sammen med de gode varsler stået over »Adel-Graven« (*Herlufsholm*) og »Ridder-Salen« (*Sorø*), så der er udrettet langt mindre end man kunne vente. Frederik Vs genoplivelse af det ridderlige akademi (1747) blev ikke uden betydning, fordi der herfra udgik »en folkeligere Dannelselse, og et danskere Bogsprog end man ellers kunde ventet, men Oldhistorien i Gerhard Skønning, Stats-Konsten i Schytte, og Smaagen i Snedorf, og Danskheden i det Hele som i de Sorøeske Samlinger, fattedes den Aand som ene gjør levende og forbinder til en livfuld Sammenhæng og Sammenvirkning, og dog maae vi beklage, at ikke blot Academiets bedste, men det hele Virkes Tid var forbi (1793), da Grev Danneskiold blev Ungersvend, thi med sin inderlige Kiærlighed, og med sin fine Følelse for alt det ægte Danske, sit aabne Øie for det Gavnliges vilde han upaatvivlelig i Sorøe, langt bedre end i Kiøbenhavn og Leipzig, have opdaget, hvad Deel det sømmer sig den Danske Adelsmand at tage i boglig Konst og boglig Syssel.« Grundtvig nævner, hvor elsket grev Danneskiold blev, da han 1809–10 var sætteværge for *Herlufsholm* under forstanderens (kancellipræsident, senere gehejmestatsminister Frederik Julius Kaas (1758–1827)) fraværelse, saa at »ingen Fremmed som giæstede Gisselfeld paa Høitids-Dage, kunde andet troe, end han var altid Skole-Herre,« og han ville helst med et suk søge at glemme, hvad greven under heldigere omstændigheder kunne være blevet for dansk videnskabelighed, »dersom det ei, ved Danneskjolds Grav var ufravigelig Pligt imod Fæderne-Landet at minde om Alt hvad der kan tjene til kiærlig at sammenknytte det Ædele og Gode hvor det findes og til, saavidt mueligt at forebygge det store Uheld, at en Adelsmand, som Danneskjold kun skal finde Cataloget af sin Farfaders Bog-Samling,

og savne Anledning til, i Fædernelandets Historie, høitidelig at indvies, øves og voxer til en Ridders-Mand der gjør i alle Maader vitterligt, at Herluf og Arild, Niels Kaas og Peder Oxer skjøndt de ei efterlode kiødelige Børn, dog har, som Sorterup sang om Helten under Gyldenløves Banner, sandelig avlet en Søn under Øe, som haver det Kaar, at han aldrig skal døe, og aldrig sin Klædning opslide.« Hentydningen til grevens farfaders, grev Christian Dannekiold-Samsøes, bibliotek er interessant, fordi den viser, at Grundtvig selv har set det eksemplar af auktionskataloget fra 1732, som endnu findes på Gisselfeld og som bærer vidne om en stor og værdifuld, universelt anlagt bogsamling med hovedvægten på den historiske litteratur. Efter alt at dømme ville dette imponerende privatbibliotek i dag have stået på Gisselfeld, dersom grev Christian, den designerede første overdirektør for Gisselfeld Kloster, ikke var død i så ung en alder (1728 – knap 26 år gammel). Heldigvis findes det bedste og værdifuldeste af den Dannekioldske bogsamling bevaret på Det kgl. Bibliotek. – Med Grundtvigs omtale af den »Søn under Øe«, som er det åndelige resultat af Herluf Trolles, Arild Huitfeldts, Niels Kaas' og Peder Oxes kærlighed til danmarkshistorien, føres vi ind i et af digterens centrale symboler: kongesønnen eller havfruesønnen som Danmarks håb og frelse, der spiller en rolle i »Nyaars-Morgen«, men især i det store mindedigt om grev Dannekiold, som vi senere vil vende tilbage til³⁾).

Da denne søn er født på havet og plasker husvant til søs, har Grundtvig i ham fundet en kærkommen pendant til et andet af sine centrale symboler: havfruen, der spår om Danmarks fremtid – herunder også om den nævnte »Søn under Øe«, – og derfor i særlig grad ligger Grundtvigs digterhjerter nær. – I slutningen af dette centrale afsnit af manuskriptets hoveddel sætter Grundtvig sin lid til kong Frederik VI, der ved to resolutioner 1821 og 1822 netop

³⁾ Udgangspunktet er den fjerde af de »Nye Helte-Sange« (1716), som Lyderslev-præsten Jørgen Sorterup (1662–1723) skrev for at forherlige kong Frederik IVs sejr i kampene om Rügen og Stralsund 1715. I denne sang, som berømmer admiral Christen Thomesen Sehesteds (1664–1736) indsats ved Rügen og ligesom de øvrige fire fremtræder som en slags folkevisepastiche, lyder første strofe:

»Herr Sested har auled en Søn under Øe,
De Svenske til Sorrh og Qviide:
Hand haver den Skebne, hand aldrig skal døe,
Og aldrig sin Klædning opslide.
Af HErren er Seyren alleene.«

havde gjort det tredje forsøg på at genoprette akademiet i Sorø, »... Han, som ogsaa i Sorøe saa klart har viist, hvad Konge-Faders Søn Han er, Han vil upaatvivlelig ogsaa opdage, hvorledes de Vanskeligheder kunne hæves, der have modsat sig Hans Kongelige Ønske, at oplive Frederik den Andens og Christian den Fjerdes Stiftelse i dens egen herlige ægte Danske Aand, med de Læmpninger Tidernes Forskiel og Erfaringers Oplysning kræver, og skal da saaledes i Sorøe stifte sig et varigt Mindes-Mærke, der, ved at indslutte i sig Absalons og Æsbern Snares, Frederik den Andens og Christian den Fjerdes, Frederik den Femtes og Ludvig Holbergs, udgør et Pantheon for ægte Danskhed, i hvilket de sildigste Slægter skal fælde kjærliche Taarer til Fædres Ihukommelse, oplødes og opklares til med Raad og Daad at ære og oplive den!« Som det ses, er det ikke en genoplivelse af det ridderlige akademi Grundtvig har for øje, men en oplivelse at det i pagt med tidens krav. Det skal frembringe en boglig elite, som er sig sin danskhed bevidst og derved kan blive et højst fornødent bindeled mellem de forskellige stænder og forny rigets enhed. Der er ingen tvivl om, at Grundtvig her sigter mod et særligt dansk universitet i modsætning til det bestående, men det interessante er, at det pædagogiske program, der ligger bag, er det samme, som vi møder i højskoleskrifterne fra 1830 og 1840'erne. Et par år før, i 1821, havde Grundtvig i digtet »Fortale-Rim, fra Præstøe til Sorøe« givet udtryk for håbet om, at ridderskolen som fugl Fønix igen ville opstå af asken. Da nu dette håb er ved at blive virkelighed, griber han i mindeskriftet om grev Danneskiold som den ægte danske adelsmand lejligheden til at fremsætte sine pædagogiske tanker om denne især for adelen betydningsfulde nyskabelse.

Det følgende bringer først en optakt til en omtale af grevens og grevindens hjem på Gisselfeld, men går hurtigt over til – i naturlig fortsættelse af det store afsnit om adelens uddannelse – at skildre forholdet mellem adel og borgerskab, især den assimilation mellem dem, som har fundet sted og som efter Grundtvigs mening ikke er et ubetinget gode. »Det Større og det Mindre baade kan og skal forenes, og hvem der tænker mindst paa sig selv og mest paa det Hele, er i Grunden altid den Største, hvad Navn han saa end bær i Verden, men det Større skal nedstige, ei nedsynke til det Mindre, ellers er det aflevet, og det Mindre bliver kun til Latter, ved storagtigt at oppuste sig, bliver kun virkelig stort ved at voxer i Stilhed (,) det er dyrebare, soleklare Sandheder, for hvilke ingen Tid var blindere end

det sidste Aarhundrede, men som det Nærværende maa oplade Øiet for overalt, hvor ikke Stat og Folke-Liv skal gaae til Grunde.« Det er Danmarks lykke, at borgerskabet i 1660 ikke fjernede skillerummet mellem sig og adelen, »men gjorde kun en Dør derpaa, og en dobbelt Port til Kongens Gaard,« ligeledes at enevoldskongerne var »ligesaa borger-lige som adel-lige, Lykke for Danmark, at hvad der saamangensteds er det store Tvistens Æble, laae her som Rigs-Æble i folkelige Kongers Haand, saa Spiret læmpelig har jævnet, hvad Sværdet ikkun ilde skifter, saa den Adelsmand blandt os, der ei har ædelt Sind og giæve Fædre, har saare Lidet, nogen Borger med Føie kan misunde ham, og hine Fortrin, veed man, er kun for Afskum Anstøds-Stene, men for Dannemænd Spore til ædel Daad, kan gjøre deres Navn saa hæderligt og dyrebart for Børnebørn, som om de stammede fra Kaas og Friis og Rosenkrands.« Titlernes mening er rigtig nok, når blot den gamle adelsånd igen kan oplives hos den nuværende adel. »At rygte sin Dont og drive sin Handtering godt er Bonderoes og Borger-Pligt, men adler ingen, kun den, hvis Navn gjør Landet Ære, skal Hæders-Tegn gjøre navnkundig blandt Folket, og kun den, hvis Daad er uforglemmelig, som Folke-Livet, og som de gamle Slægter, der i Historien er Folkets Sjæl, kun Den skal adles til Stammens sidste Mand, det er den uigiendrivelige Fortale til Historiens Rang-Forordning, som allevegne er glempt, men maa nødvendig atter gives Magt, hvor Adelsnavn ei, hvad der er en ubodelig Skade, skal tabe sin Anseelse, og nedsynke til en Flitterstads, hvorom kun forfængelige Daarer kæmpe med tilsvarende Vaaben.« Men så skal adelens fortrin også være håndgribelige, ellers bliver adelskab regnet for en ubetydelighed, og staten skader i så tilfælde først og fremmest sig selv, fordi den berøver sig selv ethvert middel til at sætte pris på fortjenester, »thi hvad Penge kan betale er ingen Ære værd, hvad Magt kan tilfredstille er kun Herske-Syge, som, naar den bliver Drive-Fieren hos et Folk til kraftige Gierninger, ei opholder men ødelægger Staten.«

Efter en skillestreg, der sikkert markerer, at et hovedafsnit af beskrivelsen nu er sluttet, bringer resten af manuskriptet en indledning til en lovtale over det inderlige husliv på Gisselfeld, der slet ikke var almindeligt i de tider, selv om det var skik at prise det borgerlige husliv som noget specielt for tiden. Grundtvig fortsætter med en historisk udredning af huslivet og omtaler dets blomstring og især dets afsporing, både i middelalderen, hvor det gav sig udslag i bor-

gernes dannelse af fristæder, og i den nyere tid, da hensigten var demokratiske forfatninger, hvilket altsammen betegner en nedbrydning af statslivet. På den anden side er et inderligt husliv en nødvendig betingelse for et kraftigt statsliv, »thi hvor Hjertet ei engang forbinder de Nærmeste, forbinder det endnu mindre det Hele, og vi ere da her i en Labyrinth hvoraf ingen Udgang synes muelig. Den ærekiære Adelsmand, som vorder fremmed for de blide Følelser og huslig Lyksalighed, vorder ærgierrig, haard og herskesyg, den huslige Borger bliver egennyttig og uregierlig, medens den indskrænkede Bonde bliver dorsk og nærig.« I dette dilemma er det kristendommen, som alene har kunnet konsolidere staternes eksistens. Her havde præsterne, i særdeleshed den protestantiske gejstlighed, et stort kald som formidlere mellem stænderne, fordi de første præster som regel var borgersønner, som af adelsmænd sattes til at prædike for bønder. »I ægte Præsters Huse fremtraadte nu Huslivet under sin ønskeligste Skikkelse, og blev især paa Landet et nyt Hyrdeliv, naar Præsten med Kiærlighed omfattede sit hele store Kald, som et Mønster for sin Menighed og en Midler mellem Alt, hvad der i Egenkiærlighed vilde fiendtlig adskille sig. Præste-Gaarden var intet Eiendoms-Hus, men et laant Paulun, og dog et helligt Fristæd, Guds Ære som det Høieste forbandt Præsten med hele Menneske-Samfundet, men Embedet bandt ham til den huslige Kreds, og hans Børn til Staten, som deres eneste jordiske Tilflugt.« Her mærker man umiskendeligt personlige erindringer om den trygge barndom i præstegården i Udby, og at det er ætlingen af en slægt med præster i flere led, som skriver, viser det følgende: »Saalænge derfor Præsterne i Almindelighed rygte deres Kald nogenlunde forsvarlig, og holde deres Sønner til Bogen, ere de Samfundets største Velgiørere, men taber Saltet sin Kraft, hvormed skal det da saltet, skrumpe deres Sjæle ind i lav Egennytte, betragte de deres Embede som en borgerlig Nærings-Vei, som de gjerne ombyttede med en fordeelagtigere, og vise det, ved helst at gjøre Borgere af deres Børn, da er Baandet brustet, og knyttes ikke lettelig igien, da, efter den naturlige Gang, Mængden af de følgende Præster dog vil være Børn af de til Borgere og Bønder forvandlede.« Her slutter Grundtvig-manuskriptets fyldigste og interessanteste del. En skillestreg kunne tyde på, at denne begyndelse til skildringen af huslivet på Gisselfeld var afsluttet, men sandsynligt forekommer det nu ikke. Den lovprisning af familielivet på Gisselfeld, som Grundtvig lægger op til og som sikkert skulle

have afrundet hans »Blik paa Grev Danneskiolds Liv«, må vi desværre undvære, men nogen kompensation får vi dog i hans smukke erindringsbillede fra grevindens fødselsdag i 1818, som findes i det næststørste af udkastene (Fasciklens nr. 2).

For mig at se har Grundtvigs udkast til en levnedsskildring af grev Danneskiold været meget nær ved den endelige sammenfatning til et organisk hele. Manuskriptets hovedpart ligger, som vi så, i alt væsentligt klar med få og uvæsentlige rettelser, kun begyndelsen til den har afstedkommet en del omskrivninger. Det eneste, der mangler, er en slutning, hvis indhold dog er antydet. Grundtvigs plan med sin skildring af greven synes med en enkelt undtagelse – omtalen af grev Danneskiolds indsats for amtssygehuset i Næstved – at være blevet til virkelighed i de foreliggende udkast. Grev Danneskiolds protegé har for grevens nærmeste familie og venner villet give et personligt billede af sin velynder, ikke i form af en regelret biografi, men ved at betragte grevens liv under forskellige aspekter. På denne måde kan han i sine »Blik paa Grev Danneskiolds Liv« indføje sine egne tanker og meninger både om de forhold, der betinger, at en mand som grev Danneskiold kunne fremstå, men også om det, efterslægten kan lære ved at blive konfronteret med »en *Dansk Adelsmand*, de bedste Tider, alle Ædles Høiagtelse, alle Godes Kiærlighed og Efter-Slægten Ihukommelse værdig.«

8.

»Gissel-Feld eller Grev Danneskiolds Efter-Mæle paa Rim«.

Mens »Blik paa Grev Danneskiolds Liv« forblev ufuldendt, nåede Grundtvigs store mindedigt om greven både at blive færdigt og delvis trykt få år efter at Grundtvig havde skrevet det. Efter alt at dømme er digtet blevet til, fordi den planlagte prosalevnedsbeskrivelse af en eller anden grund ikke kom længere end til de fyldige udkast, der er blevet omtalt i det foregående. I denne forbindelse melder den tanke sig, om man ikke i digtet, som synes fremgået af den genvundne poetiske skaberkraft omkring »Nyaars-Morgen«, ligefrem tør se den egentlige årsag til at arbejdet med grevens biografi blev afbrudt og ikke genoptaget.

Det ret omfangsrige digt findes i kladde i Grundtvig-Arkivets fasc. 388 nr. 94, hvor det omfatter 29 kvartblade = 58 kvartsider,

hvoraf 4 sider blanke, ialt 54 beskrevne sider. Det er som tidligere nævnt trykt i Poetiske Skrifter bd. 5, s. 320–57 om end med en del – ikke blot ortografiske – unøjagtigheder. Et større brudstykke på 47 strofer – det, der i digtet direkte har tilknytning til grev Danne-skiold og som er lagt »Skjalden« i munden – offentliggjorde Grundtvig selv 1828 i antologien »Scandinavisk Nytaarsgave for Aaret 1828« (udg. af Jacob Behrend), s. 98–113, under titlen »Af Danne-skjolds-Drapen. (Et Brud-Stykke.)«, hvori han udelod en enkelt strofe og føjede 2 til, der ikke findes i kladden. Det viser sig, at Grundtvig i dette trykte brudstykke har foretaget en del rettelser fra kladdens tekst, rettelser, der vel ikke ændrer totalindtrykket af de pågældende afsnit af digtet, men som giver anledning til interessante sammenligninger som altid hvor Grundtvig optræder som sin egen korrektør. Svend Grundtvig følger i Poetiske Skrifter næsten udelukkende det trykte brudstykses ordlyd, men sætter kladdens afvigende tekst i fodnoter, så en sammenligning er lige for hånden.

En undersøgelse af skriftbilledet i Grundtvigs manuskript viser, at dets udarbejdelse må have strakt sig over længere tid, hvilket jo også fremgår af det brev fra Grundtvig til Ingemann fra dec. 1824, som tidligere er blevet nævnt, fordi det omtaler Grundtvigs arbejde med digtet. I brevet, der er dateret 4/12 og som sammen med Grundtvigs øvrige Ingemann-breve fra dette efterår giver et højst interessant indblik i hans isolerede stilling selv efter »Nyaars-Morgen«, kommer Grundtvig ind på sin digteriske dunkelhed, som også Ingemann har påtalt og bedt ham om at være opmærksom på:

»Du mener, jeg kunde nok synge klart, og synes, det er tilstrækkelig bevist derved, at jeg virkelig har sunget saa. Men Tingen er den, at med temmelig Lethed kan jeg tilegne mig en Del historiske Sangformer og deri sige min Mening, mine Tanker; men da er jeg ikke begejstret: saa snart jeg er *det*, da briste alle de Former, jeg kan tilegne mig, da griber jeg Brudstykker af dem alle og betegner derved hieroglyfisk, hvad jeg derigjennem umulig kan udtrykke. Siden, naar Synet efterhaanden har klaret sig, da kan jeg i en livlig, halv skjæmtende Tone udvikle det og være paa en Maade min egen Kommentator; men det er noget andet og gjælder naturligvis kun det mindste og nærmeste, jeg saa': hvad jeg, saa at sige, kan faa Fingre paa. – Mit poetiske Tungemaal maa jeg da enten se til at glemme, eller tale saa dunkelt, knudret og tit skurrende, som det nu en Gang er; og da det første nu i det mindste for mig selv vilde være et Tab, som det af Livet, gjælder det kun om, at jeg kan blive taalmodig: høre taalmodig paa, at man kalder mine Rim formløse, meningsløse, smagløse o. s. v., ja, finde mig i, at selv poetiske, venlige

Læsere ryste paa Hovedet, – taale det, uden enten at harmes eller tabe Modet; thi i begge Tilfælde taber jeg, dog mest i sidste, thi da taber jeg Begjstringen. – Du kan tro, jeg slaas tit nok med mig selv om en klar og takkelig Form; thi hvem ønsker ikke, at hans Sang maatte tækkes og forstaas! men altid har jeg kun Valget mellem Liv og Død, og, slaas jeg for længe, ej en Gang det, saa i den Henseende er jeg lovlig undskyldt. Saaledes er det ogsaa med Axels Drape og med et Rim til Grev Danneskjolds Ihukommelse, som jeg har længe syslet med: vil jeg lade det gaa i sine egne Klæder og i sin egen Tummerumme, op og ned, fra Fjæld til Fjæld som Gensen, og lukt over Havet som Slejpnir, da gaar det, saa Hjærtet hopper mig i Livet; og finder jeg: nej, det er dog alt for galt, der maa dog være Maade med, da staar det og lader mig al Mag til at udgrunde, hvor jeg vilde hen, i Fald jeg kunde komme. – At nu mine tøjleløse Udsvævelser ej kan tækkes dig, det er i sin Orden; men at jeg ret inderlig ønskede, du syntes, de dog i Grunden ikke klædte mig saa ilde, og havde adskillige gode Følger i uadskillig Forening med sig, *det* er ogsaa i sin Orden, og derom er ej mer at sige end: hvem der er skabt til Sælandsfar, bli'r aldrig Jyde, og hvem der er skabt til noget af begge, og noget af et tredje, bliver ingen af Delene...» (Grundtvig og Ingemann. Brevvexling 1821–1859, (1882), s. 49–50).

Dette værdifulde blik ind i sit digterværksted giver Grundtvig os altså, mens han arbejder med »Gissel-Feld«-digtet, og vi må antage, at meget af det han skriver i den netop citerede del af brevet til Ingemann også vedkommer dette digt. Det forekommer ved en første gennemlæsning »dunkelt, knudret og tit skurrende«, men ved nøjere beskæftigelse med det opdager man det storladne i det, ser hvorledes dets tilsyneladende løse komposition helt dækker Grundtvigs intention. For dette digt er ved siden af at være et mindedig om grev Danneskiold en poetisk trosbekendelse, som gør rede for Grundtvigs opfattelse af sig selv som Danmarks specielle skjald, der med forudsætning i to havfruspådomme (folkevisen »Havfruens spådom« og sagnet om havfruspådommen omkring Christian IVs fødsel) selv spår om den kongesøn, der skal blive Danmarks frelse, dette centrale motiv i Grundtvigs symbolverden, der allerede spiller en rolle i digtet »Høstgildet« fra 1815, som Grundtvig i digtet her henviser til. De nævnte havfruspådomme, som i digtet lægges »Fuglen paa Kvist« (Nornegæst) i munden, tjener som forbindende led mellem det egentlige mindedigts 3 dele, fremført af »Skjalden«, hvoraf sidste del interessant placerer grev Danneskiold (Forsete) som led i Grundtvigs egen spådom. Grundtvigs »Gissel-Feld«-digt bliver således både en personlig bekendelse af, hvad greven har betydet for ham og samtidig en eksistentiel redegørelse for Grundtvigs egen udvikling som digter.

Herved kommer det til at danne et hidtil overset supplement til »Nyaars-Morgen«, med hvilket digt det har mange træk tilfælles. Havfruen og »havfrusønnen« spiller jo også en afgørende rolle i »Nyaars-Morgen«, og på en måde er »Gissel-Feld« et »Nyaars-Morgen« in nuce; det opviser samme udvikling fra pessimisme til optimisme.

Af det ovennævnte brev fra Grundtvig til Ingemann fremgår, at Grundtvig har arbejdet på »Gissel-Feld«-digtet og det ufuldendte »Axels Drape« på samme tid, i efteråret 1824, og at han har haft besvær med at finde den rette form til disse to »draper«, der i særlig grad har kaldt begejstringen frem hos ham, fordi de skulle være mindededigte om to mænd, som han i en dybere betydning anså for væsensbeslægtede: Absalon, »den Danske Histories Skyts-Aand, begravet i Sorøe, men der atter opstaaet i Ingemanns nyeste Kvad« (Valdemar den Store og hans Mænd), som det hedder i »Glar-Øine til Nyaars-Morgen« (Grundtvig-Arkivet fasc. 388 nr. 88), og grev Danneskiold, på en måde Grundtvigs egen skytsånd. Mens arbejdet med »Axels Drape« såvidt det kan ses kun har frembragt brudstykket »Sigerstæd. (Af Axels Drape.)«, der blev trykt i »Skilderiet« nr. 89 for 6/11 1824 – det er om dette brudstykke at Ingemann i brevvekslingen (s. 45) siger, at godtfolk får svært ved at følge med, hvis ikke Grundtvig binder vingerne på sin pegasus –, resulterer den langvarige beskæftigelse med »Danneskjolds-Drape« i det omfangsrige mindededigt, hvis afslutning vi ikke kan tidsfæste nøjagtigt, men som sandsynligvis er blevet færdigt i samme efterår. Hvornår digtet er påbegyndt, vil vi se lidt nærmere på i det følgende. Begtrup antager, som allerede anført, at begyndelsen til digtet stammer fra sommeren 1823, og går her øjensynligt ud fra indre kriterier, først og fremmest situationen ved digtets begyndelse: Fuglen, der må skynde sig bort fra bøgelunden, fordi grev Danneskiold er død, som han jævnfører med digtet »Nærings-Sorgen« (»Skilderiet« 2/8 1823), hvor fuglen fra bøgeskoven er søgt ud på markerne for at finde føden. Der kunne være grund til at give Begtrup ret, da digtets to første vers synes at vidne om ringe afstand i tid fra grevens død: »Saa er han død, den eneste Velynder, / Du fandt, min Fugl, her under Høieloft!...« En nøjere sammenligning med andre Grundtvig-manuskripter fra 1823–24 især med hensyn til papirsort (Klippan), afmærkning (...) og ortografi giver imidlertid basis for den antagelse, – Helge Toldberg anser det for givet (Grundtvigs symbolverden, (1950), s. 212) – at digtet som helhed i hvert fald må stamme fra

1824, nærmere betegnet fra Nyaars-Morgen-tiden og efter d. v. s. fra sommeren og efteråret 1824. Her er det interessant at lægge mærke til, at mens udkastene til »Nyaars-Morgen« har den gamle afmærkning (I. J. N.), har udkastet til titlen og fortalen – det senest skrevne af manuskriptet – samt »Navne-Tal«, »Glar-Øine« og »Bag-tale« den ny (. . .), hvilket kunne tyde på, at begyndelsen af mindediget daterer sig fra »Nyaars-Morgen«s slutning eller lige efter. Hermed korresponderer også, at Grundtvig i mindediget på en måde digter videre på det havfruemotiv, der spiller en særlig fremtrædende rolle i sidste tredjedel af »Nyaars-Morgen« og at flugtmotivet, der åbner mindediget om grev Danneskiold, har en analogi i slutningen af »Nyaars-Morgen«.

Den følgende gennemgang af digtet, som er baseret på kladden fra 1824, foregiver ikke at være en udtømmende litterært-æstetisk vurdering, men skulle være et forsøg på at nå til en karakteristik af, hvad digtet udsiger både om dets egentlige genstand, grev Danneskiold, og om den, der har skrevet det. Under gennemgangen af den del af mindediget, der blev trykt i »Scandinavisk Nytaarsgave for Aaret 1828«, jævnføres teksten i kladden med teksten dér (kaldet »trykket«).

Digtet fremtræder som sagt som en cyklus på ikke mindre end 17 afdelinger, hvori hoveddelene er den lange ustrofiske introduktion, mindedigt I, havfruspådom I, mindedigt II, havfruspådom II, mindedigt III, der alle indrammes af havfrustrofer, og som afslutning Sagas og Nornegæsts strofer, der indrammes af skjaldens slutstrofer. For oversigtens skyld anføres her alle dele i rækkefølge efter de pågældende afsnit i Grundtvigs manuskript. Hvad der står i parentes er vedføjet af mig:

<i>(Skjalden)</i> (160 ustrofiske vers) (1)	<i>Hav-Fruerne</i> (3 strofer) (2)	<i>(Skjalden)</i> (6 ustrofiske vers) (3)	<i>Havfruerne</i> (3 strofer) (4)
<i>(Skjalden)</i> (15 strofer) (5) (Mindedigt I)	<i>Havfruerne</i> (1 strofe) (6)	<i>Fuglen paa Kvist</i> (21 strofer) (7) (Havfruspådom I)	<i>Havfruerne</i> (1 strofe) (8)
<i>(Skjalden)</i> (8 strofer) (9) (Mindedigt II)	<i>Havfruerne</i> (1 strofe) (10)	<i>Fuglen paa Kvist</i> (30 strofer) (11) (Havfruspådom II)	<i>Havfruerne</i> (6 strofer) (12)

Skjalden
(24 strofer)
(13)
(Mindedigt III)

Saga
(3 strofer)
(14)

Skjalden
(1 strofe)
(15)

Norne-Giæst
(6 strofer)
(16)

Skjalden
(2 strofer)
(17)

Digtets titel, som den fremgår af omslagets forside, lyder: »*Gissel-Feld* / eller / *Grev Dannekiolds Efter-Mæle* / paa *Rim* / af / *Nik. Fred. Sev. Grundtvig.* / *Præst.*« Underneden har Grundtvig efter en skillestreg skrevet et motto: »*Kirke-Gaard!* / *Der skinner en Gisel af hans Haar!* / *Den Gud vil hjælpe, han kommer vel fram,* / *Hans Fiender faae baade Last og Skam.* / [*Kæmpe-Vise*>⁴]) *Kæmpe-Visebogen*⁵).«

Da Grundtvig allerede i sit første mindedigt om grev Dannekiold »*Fødselsdagen*«: »*Glitner med de gyldne Suler*« (14/6 1823) etymologiserer Gissel som stråle (i strofe 2: *Gissel-Borg* = *Glitner*), er det sandsynligt, at stednavnets første led associativt har fået ham til at citere folkevisestrofen, hvis Gisel betyder strålekrans, glorie. Vi må heller ikke glemme, at Grundtvig i »*Nyaars-Morgen*«s strofe 138 (opstemtheden efter besøget i de levendes land) benytter *Hellig-Olav-visen*, denne »*forunderlige Kæmpe-Vise*«, som han siger i »*Glar-Øine*«, hvor han netop citerer slutstrofen (med omkvæd). Begge dele taler for, at digtets begyndelse stammer fra *Nyaars-Morgen-tiden*. Senere i »*Gissel-Feld*«-digtet (nr. 12 strofe 4) henrydes til samme folkevise. Citatet af strofen kan muligvis gå på grevens gudsfrygt, hvis den da ikke skal opfattes som mottoord af den havfrue, som Grundtvig i »*Glar-Øine*« lader synge alle kæmpeviser og som spiller en så afgørende rolle i digtet.

⁴) Tegnene > og < betyder henholdsvis rettelse til og rettelse fra.

⁵) Citatet viser sig at være sidste strofe af folkevisen om *Hellig-Olavs væddefart*: *S. Oluff Konning i Norge* (Anders Sørensen Vedel: *Folkevisebog II* nr. 14) (Danmarks gamle Folkeviser nr. 50 A), der skildrer brødrene *Olav* og *Haralds* (*Haardraade*) kapsejls for at komme først til *Trondheim* og vinde *Norges krone*. På *Haralds* forlangende bytter de skibe – *Olav* får »*Oxen*«, *Harald* »*Ormen*« – og mens *Harald* skynder sig at sejle først, giver *Olav* sig tid til at gå i kirke og bede. Derfor kommer han også efter at have sejlet gennem bjerge og dale og alskens troldpak først til *Trondheim*, hvor han atter først søger kirken og går »*Om Kircke Gaard*«. *Visens omkvæd*: »*Det er saa faurt udi Trondheim at huile*« er udeladt i Grundtvigs citat.

(*Skjalden*) (1)

Den lange indledning – 160 ustrofiske vers i brede, rimede femfods-jamber – skildrer skjaldens fortvivlede situation, da han må fortælle sin sangfugl (nattergal), at dens eneste velynder »her under Høieloft!« (grev Danneskiold) er død, at den har mistet den bøgekrone, i hvis læ den sang, og nu kun har stubben (her: stammen (uden grene)) tilbage. Nu er der ingen, der bryder sig om at høre fuglens sang; alle er kun optaget af det materielle (»Mave-Klokkens Klang [$<$ Mave-Klokkens Sang] [$<$ Bjelders tomme Klang«]). Derfor skal den søge til de norske fjelde, så hele Norden kan høre, at det er Tor, der kommer agende i skyerne! Forud for denne begyndelse står i manuskriptet ni overstregede vers, hvoraf ses, at Grundtvig oprindeligt ikke har brugt billedet med fuglen, men efter første vers skrevet: [$>$ Min Sang og jeg paa . . .« $>$] »Min Sang har fundet under Høieloft!«, og derefter fortsat med, at det er ham selv, der nu må skynde sig bort for tilsidst at komme til det endelige billede.

Om der i denne oprindelige begyndelse skulle være et afgørende bevis for, at Grundtvig har haft planer om at emigrere, er svært at sige. Ganske vist dukker der i 1824 emigrationsplaner op hos Grundtvig f. eks. i fortalen til »Nyaars-Morgen« og i et brev 7/9 1824 til Ingemann (Brevvekslingen s. 28) lige efter digtets fremkomst. Både Begtrup, der, som vi så, sætter Danneskiold-digtets begyndelse til sommeren 1823, og Rønning, der sætter digtet til slutningen af 1824, opfatter indledningen som et vidnesbyrd om sådanne planer. Dette, at Grundtvig så hurtigt lader fuglen overtage disse potentielle planer, synes imidlertid at tyde på, at flugtmotivet er poetisk bestemt. Grundtvig opnår derved at få bragt den symbolveksling i stand mellem fuglen og Nornegæst, begge Danmarks gode vætte, som allerede er en kendsgerning i hans »Efterklang« til oversættelsen af »Norna-Gests Pattr« i »Heimdall« (1815), hvor det stilles i udsigt, at Nornegæst alias fuglen kan blive nødt til at forlade Danmark. Motivet dukker nu atter op i mindedigets sidste strofer, der er at opfatte som Skjaldens (Grundtvigs) »efterklang« til mindediget. Ved »flugten« opnår Grundtvig at få motiveret sit digt om grev Danneskiold. Nu kan skjalden, der som det viser sig er i symbolveksling med fuglen, i store syner udmale, hvorledes han af Nornegæst bliver ført til Norge, til den dal mellem fjelde, hvorfra han egentlig stammer (jfr. fortalen til »Nyaars-Morgen«), og som han i sin tid forlod for at drage til Danmark, lokket af bøgeskoven og havfrustemmen i danmarks-

historien. De små bøger, der på en måde er blevet faderløse ved den store bogs (grev Danneskiold) endeligt, og havfrudøtrene, hvis moder som det viser sig er død af sorg over flådens udlevering til englænderne i 1807, – skjalden er værge for begge parter – bønfaller ham om at blive, men han er fast besluttet på at opsøge sine fædres dal for dér at finde en levende dansk kristendom, og småbøgene og havfrudøtrene skal følge med ham derop. Dalen lokaliseres til Vossevang, der også før har huset »en Arelds-Præst« (sikkert som Svend Grundtvig antager Johan Nordal Brun, som Grundtvig følte sig åndsbeslægtet med i sin kamp mod rationalismen), og som han selv har lært at kende gennem Snorre. Vossevang bliver i skjaldens synet hjemstedet for alle hans drømme,

»Her Hjemmet er for alle mine Drømme/
 Bag Klippe-Giærdet i den blanke Søe/
 Hvor Belt og Elv mig tykdes sammenstrømme,/
 Ja, her er Danne-Virket om min Blomster-Øe . . .«)

et Danmark-Norge en miniature med bl. a. hans »lille Præstøe-Kirke«, men mens han »i Aftes« d. v. s. i hans mytologiske periode indtil 1811 så stedet i Eddaens lys, ser han det nu i kristendommens. I overensstemmelse hermed er den »Michaels-Kirke«, han nu ser og som han tidligere har taget for rester af en »Thrudvangs-Hald [< »Skiringshald«], ikke den samme kirkehule, som han besøger sammen med Nornegæst i »Nyaars-Morgen« (strofe 25 og 105) – den ligger ved Norsjø i Telemark – men må være Voss kirke, opført 1270–77 og tidligere indviet til St. Michael. I det lige nævnte billede med »Danne-Virket om min Blomster-Øe« finder digteren et symbol på sit eget hjerte, på sin kampsituation som præst, som forsvarer af »gammeldags« kristendom. Men han er led og ked af denne kamp og vil nu bedrøvet flyve bort, for hvis han gør vold på sin sorg og bliver her, »Hvor man kun møder mig med Spot og Spyd«, kan det hændes, at han går bersærker gang og mejer ned for fode med »Vagnhoft-Sværdet« (jætten Vagnhoveds, Haddings fosterfaders, sværd. Jfr. Hadding-Grundtvig i »Nyaars-Morgen«.) »Til mat jeg synker over Fiende-Lig, / Og spotter haard, skøndt kun mod Jetter hærdet, / Ved Balders-Baalet ogsaa Dværge-Skrig!« I sidste vers er der en allusion til myten om Balders død, som skjaldens 3 mindedigte er bygget over.

Hav-Fruerne (2)

Nu optræder havfrudøtrene og beder skjalden om at tage det roligt, for de vil ikke kunne leve deroppe blandt klipperne. Deres eksistens er afhængig af hans forbliven, og han må tænke efter, om der dog ikke skulle være noget, som binder ham til stedet her. Det sidste fremgår af den oprindelige til dels overstregede begyndelse til 3. strofe: »Tænk efter, da [$<$ du] finder / [Du Noget dog vist / Som med dig forbinder / $>$ Omsider du – / $>$ Du Noget dog vist / $>$] Endnu du vel Sag /« o. s. v. De 3 havfrustrofer, skrevet i rimede jambisk-anapæstiske vers (9) – »Nyaars-Morgen«s versmål – har omkvædet: »Men dig vil vi ikke forlade!«, en mindelse om folkevisestrofen, som spiller en vigtig rolle i det følgende.

(Skjalden) (3)

Skjalden bryder ind – 6 rimede jambiske vers som før – og erkender, at han inden sin bortdragen har en hellig gæld at betale: [»Og sandt er det, jeg har en hellig Giæld $>$] Og vist jeg først betale maa min Giæld«, at flette en kærmindekrans om gravhøjen »under Gisselfeld« d. v. s. for grev Danneskiold, der hviler i gravlunden »Sophies Have« tæt neden for Gisselfeld. Men er det sket, må han af sted og de andre med ham.

Havfruerne (4)

Havfrudøtrene søger atter at opholde skjalden – 3 rimede daktylisk-trokæiske strofer med omkvædet fra før – ved først at bebrejde ham hans vrantne stemning, for med det sind kan han ikke finde de ægte kærminder. De opfordrer ham dernæst til at sætte dem i deres rette element, på bølgen, og ligeledes plante småbøgene, for når det er i orden, kan den lille sangfugl igen synge og skjalden få bundet sin krans. I kladden kommer herefter en skillestreg og følgende overstregede begyndelse til en strofe i en ny versrytme, som også må være lagt havfruerne i munden: »Er dig det Dybe og Høie / Andet end Skyer og Vand, / Fik for det Store du Øie / Har paa det Smaa du Forstand«. Derefter en lang skillestreg med ansats til det følgende: et overstreget Her. (?). Grundtvig har forsiret strengen med nogle ovale tegn med kryds i, hvilket altsammen tyder på, at der her har været et ophold, hvor digteren har funderet over fortsættelsen.

(*Skjalden*) (5)
(Mindedigt I)

De følgende 15 rimede trokæiske strofer (trykket: 17), der er lagt i skjaldens mund, men uden overskrift, bringer den første store tredjedel af det egentlige mindedigt, der blev lagt op til i det foregående. I gravlunden ved Gisselfeld er der jordet en adelsmand, som ikke skal besynges for sine militære bedrifter, for sin grundlæggelse af byer o. s. v. Midt i 2. strofe, hvor disse »negative« fortjenester opregnes, har Grundtvig fortsat med følgende senere overstregede vers: [»Han var ingen Regne-Mester / Hvad man kalder med Forstand / > I den yndede Forstand«], hvilket sikkert har været ham en kærkommen karakteristik af greven; han priser, som vi berørte ovenfor under omtalen af grevens biografi, netop grev Danneskiold ikke som en kold og tør regnemester, men som en mand, der regnede efter »Gyldenløvers Regne-Bog« d. v. s. stort og ædelt. At Grundtvig igen har overstreget disse vers kunne tænkes at være af pietet over for grevens minde: netop grev Danneskiolds store gavmildhed blev, som Grundtvig også indrømmer, en af grundene til de pengesorger, som formørkede hans sidste år. Men det ser også ud til, at Grundtvig her midt i strofe 2 har gjort et (længere²) ophold; skriften er noget ændret i det, der følger efter, ikke blot på grund af at digteren har skiftet pen, hvad der er let at se. Det er efter 2. strofe, at der i trykket er indlagt 2 nye strofer, som ikke er med i kladden, personlige strofer, som på en måde skal forklare, hvorfor Grundtvig i 1827 stadig føler sig i taknemmelighedsgæld til den afdøde greve, som de fleste vel havde glemt. Det samme fremgår af den omarbejdede første halvdel af næste strofe – strofe 3 i kladden, strofe 5 i trykket – hvor kladden har: »Hvem vil love slig en Herre, / Hvem vil græde ved den Grav / Hvor i Manddoms-Aar, desværre, / Han har lagt sin Vandrings-Stav«, mens trykket siger: »Hvem vil slig en Jord-Drot love, / Naar ei længer man ham seer: / Naar for Guld og grønne Skove / Gavmild han ei raader meer!« De næste 4 strofer – strofe 4–7 i kladden, strofe 6–9 i trykket – bringer svaret på det foregående: Det vil ingen, som kun har øje for det, der glimrer, det vil kun Danerne (= Vanerne), som forsmår guld for rav (havfrueattribut), som foretrækker folkevisen og »Høstgildet« (Thaarups idyl) for »al Verdens Glimmer-Sang« (Iliaden?), som begræd Balders død. For dem er hjertet mere værd end alverdens strålende bedrifter og Sjælland (Danmark) med fjorde og bælder, bøgeskove og nattergale

større end alt andet. I hele denne antitetiske opstilling både af ord og strofer, hvor det ligefrem vrimler med anaforer og allitterationer, er der en tydelig parallel til den tidligere omtalte begyndelse til biografens hovedafsnit (Registrantens nr. 5 respektive nr. 4). – Selv om alle Daner var uddøde, ville skjalden dog ikke stå alene med sin lovprisning af grev Danneskiold; Gisselfeld, som Grundtvig apostroferer i det følgende, vil forene sig med hans sang, og enkegrevinde Henriette, som var den afdøde greves eet og alt, »Hun som vuggede den spæde / Natter-Gal paa Bøge-Green,« (trykket: »Hun, som vugget har den spæde / Natter-Gal paa Blomster-Green,«) d. v. s. som også understøttede Grundtvig, hun får med sine tårer skjaldens kærminder til at vokse på graven. På samme måde vil Freja – allerede i sørgedigtet »Fødselsdagen« er der symbolveksling mellem Forsetes hustru og Freja – græde »Bølge-Guld« i danske kvinder, og i kladden fortsætter strofen: [»Og har end Forsetes Stamme >] Blev [< Er] end Samsøe-Bøgen stævnet / Vorder aldrig meer saa prud, / [Saft er dog i Bullen 1 . . . >] Dog i Bullen Saft er levnet / Til et herligt Hjerte-Skud.« Det er sandsynligt, at der her allerede hentydes til hertugparret af Augustenborg – grev Danneskiolds svigersøn og datter, hvis førstefødte ganske vist var død kort før greven – se ovenfor –, men som man stadig kunne knytte forhåbninger til. For i trykket (1828) fortsætter strofen: »Føder og, til Bod for Sorgen, / Sikkert dog i mangel Vraa, / Alt som paa Augusten-Borgen / Klarlig, Perle-Døttre smaa!« og hentyder hermed til de to døtre – Louise Augusta og Caroline Amalie –, der indtil da var blevet født hertugparret – stamherren, Frederik Christian August, den senere hertug Frederik VIII, kom først til verden 6/7 1829. I næstsidste strofes slutning er der en mindelse om det store eskatologiske opgør, som indvarsles i »Nyaars-Morgen«s strofe 309–10, men som Danerne og skjaldens kærminder dog vil overleve, så de sidste igen kan plantes ved Gisselfeld. Og i sidste strofe gør skjalden, hvad havfruerne har bedt ham om, planter de små bøge fra »Balders-Hag« og lader havfruerne danse på søen omkring »Glitner« (Gisselfeld); nu er forudsætningerne for at de kan høre en efterklang af deres moders sang, »Hælvten Sorg og Hælvten Glæde« d. v. s. af havfruens spådomme om Danmark, i orden, så de selv kan lære at spå om fremtiden.

Havfruerne (6)

I en enkelt strofe med nyt omkvæd takker havfruerne for skjaldens imødekommenhed og beder om at fuglen nu må synge.

Fuglen paa Kvist (7)

(Havfruspådom I)

Vejen er nu åben for fuglens (Grundtvigs) gendigtning af folkevisen om havfruens spådom. Allerede i det af ham selv forfattede og udgivne tidsskrift »Danne-Virke«, bind 1 (1816), s. 209–18 havde Grundtvig gengivet denne folkevise, som han havde fundet i Anders Sørensen Vedels folkevisebogs 2. part (nr. 24) fra 1591 (»Droning Dagmar spaaes aff en Hafffrue, at hun skal dø udi Barnfødsel«) under titlen: »Havfruen og Dane-Dronningen«. Han havde ikke blot gengivet visens 21 strofer ret tæt op ad Vedels redaktion, men føjet en oplysende prosakommentar og en poetisk »efterklang« til denne vise, som »synes mig saa inderlig, vemodsfuld deilig, at den vel fortjende at faae de Smaaknuder i Versefaldet, som støde Øret, udjævnede ved en ærbødig Vennehaand«. I visen bliver som bekendt dronningen, som Vedel vilkårligt lader være dronning Dagmar, hvad Grundtvig ikke kan godtage, spået, at hun skal føde 3 sønner, en, der bliver konge i Danmark, en, der kommer til at bære en guldkrone, og som den tredje »Sønnen vidunderlig viis«, men denne søn vil komme til at koste dronningen livet. Da dronningen græder over den udgang, spådommen får, trøster havfruen hende med, at himmerig så står hende åben – modsat havfruen selv. Af Grundtvigs poetiske kommentar til visen fremgår, at han tolker havfruen som Saga, historiens personifikation, og dronningen som Danmark. Det er altså historien, der spår Danmark den gådefulde søn, »Som skal i Aanden opvække de Døde, / Som skal forklare den Havfrues Dands, / Som skal forklare den bølgende Tilje, / Hvorpaa hun dandser, og fremmer Guds Villje.« Visen her i det store mindediget må betegnes som en vellykket metrisk-sproglig variant af »Danne-Virke«-versionen, hvis daktylisk-trokæiske førstelinje er erstattet af en jambisk-anapæstisk i overensstemmelse med det øvrige. Selv om havfruen og hendes spådom om den bedste kongesøn er hovedsagen for Grundtvig, spiller dronningen dog også en rolle. Hun er stadig danmarkspersonifikationen, som havfruen spår »Hælvten Sorg og Hælvten Glæde«. Det ser ud til, at Grundtvig har grebet tilbage til visen her for i overensstemmelse med mindedigetets hensigt at kunne bevare hav-

fruen i hendes oprindelige funktion som spåkvinde modsat i »Nyaars-Morgen«, hvor hun også er danmarkspersonifikation.

Havfruerne (8)

Havfruerne takker i en enkelt strofe for det gamle (havfruvisen) og det ny (skjaldens mindekvads 1. del), som på en måde forbin-der dem med deres moder.

(*Skjalden*) (9)

(Mindedigtt II)

Efter en skillestreg kommer to overstregede vers, som sikkert har skullet markere overledningen fra havfruvisen til det næste: fortsæt- telsen af mindekvadet over greven. Versene lyder: »Hælvten Sorg og Hælvten Glæde/ Det er Danmarks gamle Kaar«. Det første vers stod allerede i det første mindekvads slutstrofe, det andet viser, at tolkningen: dronningen = Danmark stadig er den samme som i kom- mentaren i »Danne-Virke«. Grundtvig har imidlertid opgivet denne overledning og fortsat med næste tredjedel af mindedigttet – 8 stro- fer i samme versmål som første tredjedel – der som udgangspunkt har asernes gråd over Balders død som den skildres i en anden »Gaa- de-Sang«, nemlig Vølvens spådom. Denne gråd – jfr. dronningens gråd i havfruvisen – er forudsætningen for at Balders strålende borg Breidablik (og Balder selv) kan genopstå efter Ragnarok. I 3. strofe beretter Grundtvig nu, hvorledes himmelduen, budbringeren fra det høje, med sin vinge berørte hans pen og fik ham til at mindes For- sete (Balders søn = Dannekiold) på Glitner (Gisselfeld). Det er klart, at der her hentydes til det flere gange nævnte digt »Fødsels- dagen«, som Grundtvig skrev umiddelbart efter grevens død 6/6 1823. I »Nyaars-Morgen« har vi en lignende strofe – strofe 218 –, som Begtrup – sikkert med rette – henfører til arbejdet med det for- svarsskrift for kristendommen, som omtales i fortalen. Mens Grundt- vig her bruger billedet med duens vinge, der rører den savnede ven d. v. s. Grundtvigs pen, så den igen begynder at klinge, lader han i mindedigttet sin pen svæve mod en savnet ven d. v. s. Forsete (Dan- neskiold) efter at duens vinge har fået den til at klinge igen. Man kunne næsten fristes til at mene, at mindedigttets strofe var den først skrevne, hvoraf så det noget søgte billede i »Nyaars-Morgen«-strofen – forberedt i strofe 96–97 – var fremgået.

De følgende 2 strofer (4–5) udsiger smukt, hvilken betydning

forbindelsen med Gisselfeld og greven har haft for Grundtvig. Strofe 4 lyder i kladden: [»Klart >] Grandt jeg seer nu Gaade-Baadet / Som mig bandt til *Gisselfeld* / [Og hvis Duft saa tit har aandet, / Som en Nat-Fiol i Kveld, / Paa mit Hjerte . . .>] Blomster-Kiæden, der har aandet, / Som en Nat-Fiol i Kveld, / [Duftede selv ned i Graven / >] Duftede fra Glitner-Haven / End saa sødt i Efteraar, / At jeg reiste mig i Graven, / For at love lydt dens Kaar!« Der kan ingen tvivl være om, at Grundtvig hermed sigter til sine »Blik paa Grev Danneskiolds Liv«, hvis begyndelse digteren således selv tidsfæster til efteråret 1823, hvad allerede er vist foroven. Strofe 5, der kun har 3 uvæsentlige rettelser, tyder gåden i hans forhold til Gisselfeld, den gåde, grevens død har klaret for ham: han skulle ved at miste greven få øjnene op for godhedens og mildhedens vi kan vel sige kærlighedens væsen, symboliseret i Balders og Forsetes skikkelser. Grundtvig udtrykker det således, at »*Breida-Bliks* og *Glitners Sage* / *Aabner Valhalds skjulte Dør*, / *Balders* og *Forsetes Dage* / Aldrig saa jeg kiendte før!« d. v. s. han har opdaget kærligheden som alternativ til kraften. Vi husker, hvorledes Grundtvigs første udkast til grevens biografi er formet som en hyldest til kærligheden og hvordan han stadig priser greven som hjertemennesket – også i digtet her –, der er opfyldt af kærlighed. Det ligger da nær at antage – som allerede berørt tidligere –, at grev Danneskiolds død i det mindste har været en af årsagerne – og en ret nærliggende, »levende« årsag – til at Grundtvig i efteråret og vinteren 1823–24 stadig kredser om kærlighedens væsen. I det lige citerede som i det store mindedigt som helhed er der et tydeligt eskatologisk sigte: Balder (og Forsete) er de guder, der efter Ragnarok igen oprejser gudeslægten.

I trykket har Grundtvig ændret 4. strofes begyndelse om gådebåndet mellem ham selv og Gisselfeld til gådebåndet mellem Samsø og Gisselfeld, hvad der med henblik på digtets fortsættelse i trykket, hvor det afstedkommer en række ændringer, godt kan passere, men som for den, der kender kladdens tekst, alligevel føles som en svækkelse, en forflygtigelse fra det personlige til det upersonlige. Det synes som om Grundtvig med rettelserne har villet undgå at forpligte sig for meget, i hvert fald ikke offentlig vedgå sin åndelige afhængighed af Gisselfeld, hvad så end grunden kan være. Ville han stå som den ensomme, åndeligt uafhængige eller spiller andre motiver ind? Er det en reverens for kongen, der nu var hans eneste velynder »under Høieloft«?

6. strofe er egentlig slutstrofen af digtet »Fødselsdagen« fra juni 1823, som her har fået en fæl hyperbel, der dog allerede er rettet i kladden og helt elimineret i trykket. I næstsidste (7.) strofe opfordres Samsø – ligesom i mindedigt I Gisselfeld – til at deltage i mindedigtet, først og fremmest fordi øen var i grev Danneskiolds eje, men også fordi Samsø har spillet en stor rolle i sagnhistorien og – ikke mindst – Grundtvigs havfruer har hjemme i farvandet deromkring. I trykket er denne strofe blevet gennemgribende ændret som følge af den nævnte forskydning fra det personlige til det upersonlige. 8. strofe opfordrer havrudøtrene til at danse netop her omkring Samsø, hvor deres vugge har stået, og der er hermed lagt op til den følgende havfruspådom.

Havfruerne (10)

I en bifaldende strofe uden omkvæd beder havrudøtrene atter om at fuglen må synge.

Fuglen paa Kvist (11)

(Havfruspådom II)

Fuglen kommer med digtets største afdeling – kladden har 30 strofer + 6 opgivne strofer samt 2 vers af en opgivet havfrustrofe. Svend Grundtvig gengiver i *Poetiske Skrifter* 31 strofer, men har overset, at de 3 første strofer i kladden faktisk er opgivet af Grundtvig (skillestreg). Digtet er en folkevisepastiche, bygget over sagnet om havfruspådommen om Christian IVs fødsel. I »Roskilde-Saga« (1814) havde Grundtvig skildret og kommenteret denne begivenhed, som han havde fundet i Peder Hansen Resen: *Kong Frederichs den Andens Krønike* (1680). Digtet er for så vidt en fortsættelse af visen om havfruen og danedronningen som den havfrue, der her spår, er efterkommer af den tidligere; hun siger, at hendes mormor var den havfrue, der spæde om dronning Margrete. Hun spår om en kongesøn, der selv vil deltage i havrudansen på dybet (omkvæd), men hendes spådom går langt videre end til at varsle glæde ved kongesønnens fødsel, den bliver en spådom om national ulykke, forårsaget af at kong Frederik II lader hånt om den kristne påmindelse, havfruen året efter sin spådom om Christian IV tilstiller ham gennem sin tolk, Samsøbonden. Nu spås der trængselstider for Danmark, så havrudansen, symbolet på Danmarks gode dage på havet, helt ophører og hun selv dåner i dybet. Først 200 år efter, når kongen atter

hedder Frederik (VI) og dronningen Sophie, »Da staaer jeg op en liden Stund, / Og vækker Kvad i Bøge-Lund / Om Havfru-Dands paa Dybet!«, det sidste sikkert en allusion til slaget på Reden 1801 og dets betydning for romantikkens første digterkuld. Da fødes også havfruens døtre, men efter ranet af flåden i 1807 opgiver den gamle havfrue helt ånden og overdrager ansvaret for sine smådøtre til kong Frederik og dronning Sophie og grev Danneskiold (Samsøs ejer) og hans grevinde. Her har vi situationen, som den foreligger ved digtets begyndelse med de moderløse havfrudøtre, som skjalden (Grundtvig), havfrudigteren fremfor nogen og selv protegeret af kongen og grev Danneskiold, er naturlig (poetisk) værge for. At den omstændighed, at havfruens tolk i følge traditionen er en samsøbonde og havfruen derfor lokaliseret til farvandet omkring denne ø – Munar-Vaag (Munarvágr = en yndig vig), som nævnes både i Ørvar-Odds saga og Hervørs saga i forbindelse med Hjalmars og Angantyr's holmgang på Samsø, har det til dato været umuligt at lokalisere nøjere – har været bestemmende for Grundtvigs benyttelse af sagnet her i minde-digtet om grev Danneskiold, følger af sig selv. Af de hyppige rettelser i sidste del af havfrudigtet fremgår, at Grundtvig har haft noget besvær med at få formet og motiveret den gamle havfrues opstandelse i 1801 og hendes bratte død i 1807. Her er det, at begyndelsen til en strofe, der er lagt havfrudøtrene i munden, stikker frem (*Havfruerne*: Da staaer han først ved høien Mast / Kong Christian den rette,).

Havfruerne (12)

Havfrudøtrene – 6 strofer med omkvæd – er ved fuglens sidste lange sang om deres moder vokset både i klarhed over deres afstamning og i evne til at spå. Nu kan de selv danse i kæde på dybet og i deres egen spådom knytte forbindelsen mellem gammelt og nyt. Derfor spår de både kongen og dronningen og grev Danneskiold værdige efterkommere: kong Frederik »Minder som Skjold« (kongen), dronning Sophie »En Gud-Søn paa Strand« d. v. s. tronfølgeren Christian Frederik, og grev Danneskiold drotter, »Som bede fuldgramme/ Den glubende Bams / Ved Styret saa bolde / De skinne paa Bæk, / Mens Klipper og Trolde / De seile i Sænk,« som det hedder med hentydning til kong Skjold og kong Olav den Hellige (jfr. Hellig-Olav-visen i indledningen og »Nyaars-Morgen«s strofe 138). Tilsidst

hylder de kongeslægten, som grev Danneskiold jo også tilhørte, for venlig protektion.

Skjalden (13)
(Mindedigt III)

Skjalden – her står navnet for første gang som overskrift i manuskriptet – kommer nu med den sidste og længste tredjedel af det egentlige mindekvad – 24 strofer mod trykkets 22 –, der på en måde også er den interessanteste, fordi dens selvbiografiske strofer giver os Grundtvigs syn på sine forudsætninger som dansk profetisk skjald, som de især kommer til udtryk i digtet »Høstgildet« fra efteråret 1815. Stroferne vidner også smukt om den rolle, grev Danneskiold har spillet for Grundtvig i denne forbindelse, og digteren citerer bl. a. sit prægtige mindedigt om greven »Bauta-Stenen«, som han skrev foran i Snorre III 7/7 1823 og som tidligere er behandlet.

Første strofe, der knytter sig til de forudgående havfrustrofer og giver udtryk for at de gamle (konge)slægters nye skud skaber et håb for fremtiden i skjaldens hjerte, er naturligt udeladt i trykket. Med 2. strofe (trykkets 1. strofe) indleder Grundtvig et udsyn over sin digtning og viser, hvorledes han føler sig som samsøbonden i det lige omtalte havfrudigt d. v. s. som havfruens tolk, når han skal digte om »Skjoldunger og Gyldenløver« d. v. s. om kongeslægten. Allerede i »Roskilde-Riim« (1814) var der spirer til den spådom om »den bedste Konge-Søn«, som kom til orde i »Høstgildet«, som blev skrevet i anledning af dronningens fødselsdag (og sølvbryllup). Med et citat fra dette digt gør Grundtvig sin stilling op som dansk og kristen skjald og nævner som sit udgangspunkt for »Høstgildet« og – sådan synes det at fremgå af sammenhængen – sin hele profetiske digtning omkring digtsamlingen »Heimdall. Dansk Nyaars-Gave for 1816« (1815), hvori »Høstgildet« er optaget, det digt, der under navn af »Odins Ravne-Galder (Hrafna-Galdr Oðins)« endnu på Grundtvigs tid blev godtaget som et ægte eddadigt, men som en senere tids forskning (Sophus Bugge) har forkastet som uægte. Situationen i »Hrafna-Galdr Oðins,« som Grundtvig iøvrigt havde oversat tidligere, i 1808–09 (Grundtvig-Arkivet fasc. 264 nr. 3), er den, at gudinden Idun med samt sine æbler er faldet fra asken Yggdrasil, verdenstræet, ned i Jotunheim, hvad der får de ængstelige aser til at sende bud til hende for at udspørge hende om fremtiden. Det bliver Heimdall, gudernes vægter, Brage, digtekunstens gud og Iduns mand samt den

listige Loke, der sammen skal udføre sendelsen. Da Idun bliver spurgt, mæler hun ikke eet ord, men bryder ud i tårer, og Heimdal og Loke – Brage er blevet hos sin kone – vender tilbage med uforrettet sag. Det er denne sendefærd til Idun, Grundtvig omtaler i digtet her med sig selv som Heimdal. Han tyder »Odins Ravne-Galder« som »Idunnas Aften-Sang« d. v. s. en gådesang, der varsler nat, varsler Ragnarok. Grundtvig digter her videre på myten, for mens han som Heimdal – Grundtvig spiller her på sin digtsamling af samme navn – søger at komme til klarhed over fremtiden, giver Loke ham bane-sår d. v. s. overmander døden ham, men han strider med den i lang tid og digter herunder stadig om Danmarks håb (bl. a. i »Høstgildet«). Selv ned i graven følger Danmarks gåde ham, »Saa i Drøm om Rosen-Haven / (jfr. »Høstgildet«) Knap jeg mærkede min Død / Og i Dane-Askesangen: / [Som den toned fra min Grav, / End man hører Efter-Klangen / >] Been-Lyd under Saga-Stav, / End man hørde Efter-Klangen / Fra min aabne Kirke-Grav!« d. v. s. hans arbejde for at levendegøre Danmarks fortid bliver en efterklang af gåden i »Odins Ravne-Galder« og hans »Høstgilde«-digt. Dette, at hans håb kunne trodse selve døden, viser, at det var ægte, og derfor kan han ikke fornægte sin »Høstgilde-Sang!« Fra og med strofe 12 (trykket: strofe 11) er det, at grev Danneskiold kommer ind i billedet: i hans våben så Grundtvig – som han allerede havde givet udtryk for det i det digt til greven, han havde skrevet foran i Snorri I (1819) og hvorfra han nu citerer – en bekræftelse på sit håb om Danmarks fremtid (svanen), idet han så en »Gylden-Løve« (trykket har: Gyldenløve) stige op i Dane-Skjold d. v. s. en kongesøn træde frem, som havde sin forbindelse med fortiden i orden (»Minde-Kiarten«). I det følgende citerer Grundtvig sit 4-strofers mindedigter om greven, indskrevet foran i Snorre III, som han sender til Gisselfeld som en vinget bautasten for greven, fordi Snorris værk i sig selv er et minde over »Gylden-Løver« d. v. s. norske konger – det norske rigsvåbens løve er gylden – og derved også bliver det for en dansk Gyldenløve, især nu, da Grundtvig har oversat det. Der er her som før et ordspil på navnet Gyldenløve. Med udgangspunkt i det citerede digt henvender skjalden sig nu til Gisselfeld og betoner, at kun i en levende fremstilling som i Snorres værk (og Grundtvigs digt) kan Gylden-Løver genopstå, ligesom Balder kun kan det ved at aserne sørger over ham.

Det lange digt munder ud i en apostrofe til Samsøbøgen – greve-

parrets kærlighedstræ – som skjalden gerne vil se som Danmarks Yggdrasil, der breder sine grene over det, greven og grevinden søgte at forene: »*Hyrde-Liv* og *Herre-Færd!*« d. v. s. det inderlige husliv og den fornemme, storhjertede adfærd. Den følgende strofe, hvori det siges, at under Samsøbøgens grene skal kommende slægter skue grev Danneskiolds kår, er udeladt i trykket. I kladden har Grundtvig derefter begyndt på en strofe, der har skullet fortsætte den foregående, men har – lykkeligvis – opgivet og overstreget den: »Sad han under disse Grene, / Med sin Viv i kiærlig Favn, / Ingen skulde Andet mene, / End for Spøg han bar sit Navn, . . .«. Det har øjensynligt knebet lidt med at slutte af. Men pludselig spørger skjalden Saga, hvem der egentlig har plantet denne Samsøbøg, i hvis bark der nu er runer om det Danmarks håb, som nok er begravet i bølgen (havfruens død), men som atter skal stige morgenrød fra havet.

Saga (14)

Saga – 3 strofer i det foregående trokæiske versmål – bebrejder skjalden, at han kan stille et sådant spørgsmål, for han ved jo dog godt, at Gud har skabt det altsammen, også »Grændserne for Nordens Aand«, som han her har været ved at overskride. Skjalden får sig en opsang, fordi han med sine havfruspådomme har været ved at glemme Herren. Men, siger Saga, er han skjald, kan han jo gætte på det, han spurgte om, og her vil Nordens vætte, Nornegæst, sikkert være ham behjælpelig.

Skjalden (15)

Skjalden henvender sig i en enkelt strofe direkte til Nornegæst og siger, at når jætter hører hans (Nornegæsts) ord, forglemmer de sig selv (og farer løs i det bare hedenskab?), mens derimod skjalden (den kristne) hører det med glæde og gentager det med pris, for »Rime Syn og Saga sammen / Det er Skjaldens gamle Viis!«

Norne-Giæst (16)

Nornegæst svarer Skjalden i 6 jambiske strofer – en overstreget førstestrofe i kladden er kun forskellig fra den endelige ved en enkelt linjes ombytning. Af disse 6 strofer er de 3 første en slags Samsøs apoteose i oldnordisk digtning: først gengives situationen i »Lokasenna« (Lokes skænderi), strofe 23–24, fra den ældre Edda, hvor Loke, »Skalken« under et drikkegilde hos havjætten Ægir geråder

i et heftigt skænderi med guderne og bl. a. spotter Odin med, at han har drevet sit spil som troldkarl på Samsø. Grundtvig lader også Loke beskyldte Odin for at have diet »Den Danske Ko!«, en omtydning af den beskyldning, Odin retter mod Loke for at have været kælleko og kvinde under jorden. Dernæst nævnes Samsø i Uppsala hos kong Yngve, hvis datter Ingeborg bliver anledningen til den store holmgang på Samsø mellem hendes to bejlere Hjalmar (+ Ørvar-Odd, hans staldbroder) og Angantyr (+ hans 11 bersærkerbrødre, alle Arngrims sønner), hvor alle falder på nær Ørvar-Odd. Tredje gang, Samsø nævnes, er i Hervørskvadet fra Hervørs saga, hvori Angantyr's datter Hervør drager til Samsø, vækker faderen i hans gravhøj for efter mange advarsler at få udleveret hans sværd, det berømte Tyrving, som altid bliver en mands bane, når det bliver draget. (»Hildurs Leeg« = kampen – Hildur er en af valkyrierne).

Nornegæsts 3 sidste strofer henvender sig til skjalden med en påmindelse om, at han som dansk seer og skjald – in casu af minde-digtet her – skal lade sig slå af disse gemte »Nordens Lyn«, for da vil han se, at de rimer svært godt med hvad han selv digter. Hvis han besidder tålmodighed, vil han snart se, at Nordens ånd og hvad den repræsenterer igen vil blive en realitet i Danmark.

Skjalden (17)

I det store digts sidste 2 strofer henvender skjalden sig til sine danske læsere og afslører, at det egentlig er Nornegæst, der har leget skjul i hans sangfugls ham og som sådan sunget om de to havfruspådomme. Hvis det har ringet for læsernes øren, når Nornegæst har sunget om de gamle kæmper, vil det samme blive tilfældet, når de hører skjaldens mindekvad om grev Danneskiold, for grevens død er en begivenhed, der i betydning står mål med de andre, der har Samsø til hjemsted, ja, som egentlig er langt mere: grev Danneskiolds død er (for Grundtvig) Balders død. Hvis denne tolkning er rigtig, ses det også let, at der i digtets 2 sidste vers er opstillet en modsætning, der på en måde rummer essensen af det personlige i digtet: »Her er Balders Bane-Tue / Og Bærsærke-Tylvtens Grav!« d. v. s. ved grev Danneskiolds død har Grundtvig opdaget kærligheden og forsaget kraften. Set i denne sammenhæng bliver det store »Gissel-Feld«-digt et Grundtvig-digt af væsentlig betydning. –

*Det sidste vidnesbyrd om forbindelsen mellem Grundtvig
og Gisselfeld.*

Selv om den ydre forbindelse mellem Grundtvig og Gisselfeld vel nok er ophørt efter grev Danneskiolds død, er det klart, at digteren aldrig har kunnet glemme hverken den borg, hvor han var en velset gæst, mens hans navn var »paa Verdens sorte Bret«, eller den slægt, hvis ædle overhoved så beredvilligt lod ham mærke sin gæstfrihed og sin gavmildhed. Dette kommer klart for dagen i det sidste vidnesbyrd om digterens direkte kontakt med den gamle borg og slægten Danneskiold-Samsøe, sangen, som han i oktober 1837 skriver til sin velunders yngste barn, komtesse Christiane Danneskiold-Samsøes (1809–73) bryllup med grev Gustav Christian Holck-Winterfeldt til Rosendal. Brylluppet stod 14/10 1837 på Gisselfeld, hvor den aldrende enkegrevinde Henriette endnu myndigt og klogt ledede Klosterets anliggender sammen med sin ældste søn, grev Frederik Christian Danneskiold-Samsøe (1798–1869), der i 1823 havde efterfulgt faderen som overdirektør. Der kan ingen tvivl være om, at Grundtvig har været med til brylluppet – det synes sangens indhold at forudsætte – og i så fald har han og svogeren pastor Glahn sikkert opfrisket gamle minder med enkegrevinden og hendes børn. Af et bevaret takkebrev til enkegrevinden fra Glahn (Brattingsborg-arkivet) kort efter fremgår, at pastor Glahn forrettede vielsen i Bråby kirke og at det var første gang han og fru en gæstede Gisselfeld efter grev Danneskiolds død i 1823. Måske har det samme været tilfældet med Grundtvig.

Et udkast til bryllupssangen beror i Grundtvig-Arkivets fasc. 388 nr. 156 – registranten angiver fejlagtigt bryllupsdagen til 3/10 – som med få rettelser er trykt i det lille oktavblad med farvet omslag, men uden forfatternavn (censuren!), der findes i det Holck-Winterfeldtske familiearkiv på Brattingsborg. Da den trykte sang ikke har været kendt før, synes det passende at gengive den her som det sidste af Grundtvigs »Gisselfeld«-digte:

»Der staaer en Borg i Danevang,
Den staaer, som den var klippemuret,
Og kaldtes længe Jomfru-Buret
I Rosens-Lund med Fuglesang,
Med Skov og Sø og hvide Svaner,

Med Alt, hvad kan fortrylle Daner
Imellem Belt og Øresund!

Fuldmangen Ridder under Ø
Med Hjelm og Skjoldemærker blanke,
Med Kjæmpe-Hu og Elskovs-Tanke
Kom did at fæste sig en Mø,
Og Sang paa Sang fra Sællands Skove
Udsvang sig over Mark og Vove
Om Bryllups-Fæst paa *Gisselfeld!*

Endnu engang alt over Strand,
Paa tonefulde Svane-Vinger,
En Bryllups-Sang sig brat udsvinger,
Gienlyder alt paa Bølgerand,
For Greven, som har Prisen vundet,
For Rosenkjæden, som har bundet
Grev *Holch* til *Jane Daneskjold!*

Udsving dig, Sang, i Straalespor,
Som over Mark, som over Vove!
Forstum ei du, skjøndt vi hensove!
Omkling en ædel Slægt i Nord,
Som, naar den vil Kjærminder flette,
Sig rose kan deraf med Rette:
Den stammer og fra *Gisselfeld!*

Dog, før fra os du svinger ud,
Vi gribe dig i Tone-Flugten,
Gienlyd i Chor ved Præstø-Bugten,
Om Krandsen paa den unge Brud,
Som Varsel godt for Held og Lykke
Til paa den favre Kyst at bygge
Et *Gladhjem* fiint i Rosendal!«

Vi er nået til vejs ende på den lange måske trættende vandring, der har søgt at finde frem til hvad der er overleveret om en i det store og hele hidtil ukendt forbindelse mellem en af vore allerstørste åndspersonligheder og en af landets skønneste herregårde og dens ædle beboere. Vandringen standsede brat ved den mands død, som kom til at spille en så afgørende rolle i Grundtvigs tilværelse, og til hvis minde skjalden skrev de personlige digte og den store varmt beundrende levnedbeskrivelse, som der i det foregående skulle være givet et indtryk af. Egentlig burde den mindebog om grev Danne-skiold, som ikke blev til noget i 1823–24, udgives nu da det næsten halvandet hundrede år efter er lykkedes at finde de tre dele, den

efter planen skulle bestå af. Selv om dens største og vigtigste bidrag, Grundtvigs »Blik paa Grev Danneskiolds Liv«, er forblevet ufuldendt, skulle udgivelsen alligevel være retfærdiggjort ved de værdifulde, på mange måder overraskende oplysninger både om grev Danneskiold og om Grundtvig, som dette oversete Grundtvig-manuskript indeholder. Foruden de to mindetaler af E. C. Tryde og Poul Egede Glahn, som skulle følge efter Grundtvigs indledende biografi, burde mindebogen vel også rumme det store »Gissel-Feld«-digt i urtekst, som vi i det foregående har stiftet bekendtskab med.

Det kan ikke undgå at beskæftige ens tanker, at Grundtvig bevarer en påfaldende tavshed om sit forhold til grev Danneskiold i de tilbageblik på sit liv, som han med mellemrum fremkommer med. Netop derfor bliver hans åbne bekendelse i »Blik paa Grev Danneskiolds Liv« så meget mere betydningsfuld. Man kan gætte på, hvorfor Grundtvig efter 1823–24 ikke klart vedstår sin utvivlsomme gæld til sin fordums velynder; har han – vel vidende, at hans udtalelser i grevens biografi ikke ville komme på tryk – i offentlighedens bevidsthed villet fastholde billedet af sig selv som den store ensomme, der havde måttet kæmpe sig frem uden hjælp fra en egentlig velynder eller har mon hensynet til kongen (Frederik VI), hvilket tidligere er berørt, spillet en rolle? Vi ved det ikke. Men i sommeren 1851 afbetaler »Graahaars-Skjalden« sin gamle gæld i morgenhilsenen til Gisselfeld og grev Danneskiold:

»Gisselfeld med aabne Grave,
Og for Skjalden aaben Dør,
Mens endnu *Peer Oxes* Have
Var en Fyrrelund som før!
Du som jeg en Gubbe graa,
Leiret i Kiærminder blaa!^o
Med »Hilsæl« godmorgen!

^o) *Gisselfeld* var i den ældre *Grev Danneskiolds Tid* vel den gæstmildeste Borg i *Danmark*, saa den smiler mig endnu imøde, hvergang jeg blot tænker paa den.«

(»Syd-Sælland«).

(Poetiske Skrifter bd. 7 (1889), s. 506–07).